

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

«Så jeg spurte om han ønsket tilgivelse i Jesu navn. «Ja», sa han.»

En empirisk studie av fengselsprestens refleksjoner om
syndsbekjennelsesrelaterte praksiser i en fengselskontekst

Simon Eikill-Moen

Veileder

Kristin Graff-Kallevåg

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 ECTS), Høst 2022

Antall ord: 23 873

Forord

«Kirkens plass er hos dem som lider – ved andres eller egen skyld¹»

Endelig var jeg i havn. Dette har i sannhet verdt en reise.

En reise som har gått over flere år, innom tre metodeemner, og som til slutt altså landet i en empirisk avhandling.

Takk til alle venner som har holdt ut lange samtaler om synd, soning, skyld og tilgivelse. Uten disse (noe ufrivillige) sparringspartnerne ville dette prosjektet aldri gått.

Takk til studiens deltagere. Uten dere – ingen studie! Takk for at dere delte av deres erfaringer, og for den rause måten dere møtte meg på. Dere har gjort inntrykk. Takk til Liv Marie som gjorde den eminente jobben å lese korrektur på (nesten!) alt jeg skrev. Jeg skylder deg en.

Takk til mine medstudenter, for alle gode, fortvilede, komiske og ikke minst lærerike øyeblikk. Vi har stått i stormen sammen. Men det har vært mest i «mot og trass». Takk også til ansatte på MF. Dere viser interesse for det vi skriver om, i tillegg til å være svært gode å ha når en behøver noen å lufte tanker med, det være seg faglig eller av det mer personlige slaget.

Sist, og så absolutt størst: takk til min veileder Kristin!! Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten deg. På ett eller annet vis har du greid å hjelpe meg til å dra dette i land. Takk for gjentatte oppmuntringer, fremstøt mot bedragersyndromets angrep, din faglige trygghet og ikke minst, din klokkeklare tro på at det skulle bli cand.theol. (med avhandling!) av meg til slutt.

Biskop Kari Veiteberg uttalte i en preken høsten 2022 at kirkas oppdrag er å gå til alle, også de som gjør seg selv lite elskbare, de som tilsynelatende forsøker å fjerne seg selv fra fellesskapet. Denne avhandlingen er et akademisk forsøk på å nærme seg utfordringen med å være en kirke for alle, samme hvem du er, eller hva du har gjort.

¹Utsagnet er hentet fra danske Kristeligt Dagblad fra februar 1946, og kom i forbindelse med det noen stemmer mente var for voldsom reaksjon overfor landssvikere (deriblant de såkalte «tyskertøsene»): «... Kirkens Plads er ikke i de Sejrendes Kreds. Vor Plads er kun hos dem, der lider – ved andre eller ved egen Skyld.» (sitert i Isaksen, 2020, s. 262).

Til Serine,
Du vet det kanskje ikke
men denne er til deg.

Sammendrag

Denne avhandlingen er en empirisk undersøkelse av fengselsprestens refleksjoner om rollen syndsbekjennelsesrelaterte praksiser kan spille inn i den innsattes indre soningsprosess. For å nærme meg studiens problemstilling har jeg gjennomført semistrukturerte individintervjuer med tre fengselsprester, for deretter å foreta en tematisk analyse av det transkriberte materialet. Videre ble analysens hovedkonklusjoner drøftet i lys av avhandlingens hovedteori, samt annen relevant teori som ble hentet inn til drøftingen. Hovedteorien baserer seg på Jan-Olav Henriksen (2017) *Religion as orientation and transformation* samt Andreas Ribe-Nyhus (2020) *Indre og ytre soning*.

I analysekapittelet presenterer jeg fire hovedkonklusjoner: Praksisene knyttet til syndsbekjennelse kan ikke sees isolert, men inngår i en større prosess der den innsatte får tilegnet seg ressurser knyttet til orientering og endring (1). Gjennom denne prosessen får den innsatte blant annet gjort et sorteringsarbeid knyttet til egen historie, noe som innebærer å undersøke hvor hen kommer fra, hvor hen er i dag, for slik å finne ut hvor veien går videre. Evnen til å vise sårbarhet (3) trekkes frem som en forutsetning for en slik prosess, noe som igjen fordrer at den innsatte har tillit til presten og et håp om en dag å bli tilgitt (4). En slik reorienteringsprosess, beskriver prestene, vil med tiden kunne føre til konkrete endringer i hvordan den innsatte ser på seg selv, verden og årsaken til at hen havnet i fengsel (2).

I drøftingen argumenterer jeg for at en viktig ressurs inn mot den innsattes prosess er hvordan møtet mellom prest og innsatt kan bidra til å styrke den innsattes selvoppfatning og tro på egen mestringsevne. Dette skjer ved at den innsatte opplever å bli sett og tålt. Denne reorienteringsprosessen kan gi håp til den innsatte, samt å hjelpe hen til å komme i kontakt med sin sårbarhet, noe jeg argumenterer for at er en viktig faktor for den innsattes indre soning.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Innholdsfortegnelse	1
1 Introduksjon	4
1.1 Studiens problemstilling	4
1.1.1 Problemstilling	5
1.1.2 Avgrensning	5
1.1.3 Forskningsspørsmål.....	6
1.2 Studiens hensikt og aktualitet.....	6
1.2.1 Studiens hensikt.....	6
1.2.2 Studiens aktualitet	7
1.3 Kort om metode, disposisjon og materiale	8
2 Metode.....	9
2.1 Valg av metode.....	9
2.2 Om det kvalitative forskningsintervju	9
2.2.1 Semistrukturerte individintervju og intervjuguide	10
2.2.2 Pilotintervju.....	10
2.3 Utvalgsriterier	11
2.3.1 Rekruttering.....	11
2.3.2 Gjennomføringen	12
2.4 Forskerrollen.....	13
2.4.1 Posisjonalitet	13
2.4.2 Induktiv og deduktiv forskning	14
2.4.3 Studiens reliabilitet og validitet.....	14
2.4.4 Forskningsetikk	15
2.5 Refleksjoner over analyse.....	16
3 Teori	17

3.1	Henriksen – Religion som orientering og endring.....	18
3.1.1	“Orientering”	19
3.1.2	“Endring”	20
3.2	Ribe-Nyhus: «Indre soning».....	21
3.2.1	Orienterings- og endringsressurser sitt bidrag til den indre soningen.....	22
3.3	Begrepsdefinisjoner	23
3.3.1	Luthersk syndsforståelse	24
3.3.2	Tilgivelse for syndene?	24
3.3.3	Skyld, skyldfølelse, skam og syndsbejennelse.....	25
3.3.4	Anger, tilgivelse og forsoning	27
3.4	Forskningsoversikt.....	28
4	Analyse.....	31
4.1	Innledning til analyse.....	31
4.2	Narrativet	33
4.3	Ulike tilnærminger til skyld og muligheten for tilgivelse	34
4.3.1	Forsoning er ikke nødvendig.....	34
4.3.2	Forsoning finnes ikke / er ikke oppnåelig	35
4.3.3	En tilnærming til skyld som åpner for videre prosess	36
4.4	Den innsattes prosess: sortering, sårbarhet og ansvarliggjøring.....	36
4.4.1	Sorteringsarbeidet.....	36
4.4.2	Sårbarhet og det å snakke sant om livet	38
4.4.3	Ansvarliggjøring og konfrontasjon	40
4.5	Betydningen av skriftemålet for prosessen.....	41
4.6	Hovedkonklusjon av analysen	42
4.6.1	Et forbehold.....	44
5	Drøfting	45
5.1	Innledende refleksjoner	45

5.2	En overordnet orienteringsprosess.....	46
5.2.1	Selvforståelse og orientering.....	46
5.2.2	«Agency» og orientering.....	47
5.2.3	Kjærlighet som faktor i reorienteringsprosessen.....	48
5.2.4	Ansvarliggjøring og mestringsfølelse som ressurser for orientering og endring.....	49
5.2.5	En spiral av økt erkjennelse.....	50
5.3	Sårbarhet som forutsetning for endring.....	51
5.3.1	Sårbarhet som potensial for styrke og vekst.....	51
5.3.2	Sårbarhet som forutsetning for reorienteringen.....	52
5.4	Indre soning.....	53
5.4.1	Håpet som forutsetning for tilgivelsens mulighet.....	53
5.4.2	Syndsbejennelsesritual sin rolle inn mot indre soning.....	54
6	Oppsummering.....	56
7	Litteraturliste.....	58
8	Vedlegg.....	62
8.1	Vedlegg 1 - Intervjuguide.....	62
8.2	Vedlegg 2 – Godkjenning fra NSD-søknad.....	63

1 Introduksjon

Hvordan kan kirka være en relevant aktør i innsattes liv i dag? I norske fengsler befinner det seg rundt 35 prester i varierende stillingsgrad, såkalte fengselsprester. Disse kommer tett på de innsattes liv og «blir lukket inn i [deres] innerste rom», som den tidligere fengselspresten Harald Bekken en gang skrev (Bekken, 2010, s. 33). I det ligger det en erkjennelse av at prestene har en sentral rolle i å være til stede for den innsatte ved å følge dem opp over tid, samtale med dem om deres liv og oppvekst, samt å ta imot det som måtte komme av følelser og prosesser knyttet til dette.

I en fengselskontekst er det naturlig at skyld og bearbeiding av denne blir et tema, også i møte mellom prest og innsatt. De fleste innsatte sitter inne for noe det er rimelig å anta at de i en eller annen grad selv har skyld i. Når det er sagt, bærer også disse med seg sine liv fra før og etter gjerningsøyeblikket, liv som ikke settes på vent mens de sitter inne, men som vil være med dem under og etter endt soning. Fengselsoppholdet skal legge til rette for at innsatte skal kunne stille bedre rustet til å møte livet utenfor murene etter endt soning. Ifølge Kriminalomsorgen (Krios) sine hjemmesider kan en lese: «det skal leggjast til rette for at lovbrytarar kan gjere ein eigen innsats for å endre det kriminelle handlingsmønsteret sitt» (Kriminalomsorgen, 2022). Tilbakefallsraten blant de som har sonet minst fem år var i 2020 på 44 prosent fra høysikkerhetsfengsel, og 23 prosent fra lavsikkerhet, det kan dermed se ut til at en del innsatte ikke får tatt en god prosess mens de sitter inne.

Innen teologi som fagfelt eksisterer det flere praksiser som forsøker å romme disse prosessene, der den innsatte kan komme med sitt levde liv, med alt det måtte innebære av seire og nederlag. En av disse praksisene er sjelesorgssamtalen, en annen er skriftemålet. Hvilke erfaringer og refleksjoner gjør prestene seg rundt hvordan slike praksiser kan bidra til en positiv prosess hos den innsatte knyttet til det å bli bevisst skyld, samt bearbeiding av denne?

1.1 Studiens problemstilling

I dette første delkapittelet vil jeg presentere rammeverket for studien. Dette skjer ved å først redegjøre for avhandlingens problemstilling, før jeg avgrenser problemstillingen blant annet ved hjelp av forskningsspørsmålene. På den måten ønsker jeg å spisse hvilke aspekter ved tematikken jeg ønsker å undersøke.

1.1.1 Problemstilling

Formålet med denne avhandlingen er å undersøke én spesifikk religiøs praksis i én spesifikk kontekst: syndsbejennelse i en fengselskontekst. Gjennom kvalitative intervjuer vil jeg undersøke prestenes erfaring med bruk av denne praksisen i møte med innsatte, med søkelys på betydningen prestene mener praksisen kan ha i den innsattes liv. Sentralt i studien står antagelsen om at slike praksiser kan gi den innsatte ressurser knyttet til orientering og endring, og at disse ressursene igjen bidrar til den innsattes indre soning. Med det ovennevnte *in mente*, kan jeg presentere følgende problemstilling:

Hvordan reflekterer et utvalg prester som jobber i norske fengsler rundt hvorledes praksiser knyttet til syndsbejennelse kan bidra med orienterings- og endringsressurser inn i den innsattes arbeid med egen indre soning?

I teorikapittelet kommer jeg tilbake til de sentrale begrepene: orientering, endring, indre soning og synd, samt andre, relevante begrep.

1.1.2 Avgrensning

Problemstillingen som avhandlingen tar utgangspunkt i presiserer at studien retter seg mot prester som jobber i norske fengsler. Det som undersøkes er deres refleksjoner over erfaringer slik refleksjonene kommer til uttrykk i intervjuene. Valget av deltagerer medfører en begrensning ved at den fjerner studien ett steg fra de som sitter med førstehåndserfaringene i møte med praksisene (de innsatte). Likevel er det nettopp prestenes erfaring jeg er ute etter i studien. Fengselsprester som intervjuobjekt gir økt sjanse for den typen teologisering jeg synes er interessant, da deltagerne har mulighet til å kombinere sin individuelle erfaring fra en fengselskontekst med det en kan anta er en nokså lik faglig bakgrunn gjennom cand.theol.-utdanningen. Dessuten kan jeg da legge til grunn at deltagerne har en noenlunde felles forståelse av teologiske fagbegrep.

Hva som er gjenstand for forskningen, er avgrenset av problemstillingen. Jeg etterspør fengselspresters refleksjoner rundt én bestemt gruppe praksiser og hvordan de mener at disse praksisene kan bidra med ressurser til den innsattes indre soningsprosess. Dette «kan» er viktig, da det holder muligheten åpen for at prestene ikke opplever disse praksisene som relevante på den måten problemstillingen legger opp til. Med det sagt: en av studiens antagelser er fundert i Jan-Olav Henriksens (2017) teori om at religiøse praksiser bidrar med orienterings- og

endrings-ressurser inn i menneskers liv². Avhandlingen tar i hovedsak sikte på å undersøke om disse ressursene, dersom de er til stede, kan være en ressurs inn i den innsattes arbeid med egen indre soning. Problemstillingen vil dermed befinne seg grenseland mellom et *om* og et *hvordan*, noe som gjenspeiles i forskningsspørsmålene.

1.1.3 Forskningsspørsmål

For å ytterligere spisse avhandlingens formål har jeg formulert noen forskningsspørsmål. Disse skaper et rom for en systematisk gjennomgang av deltageres refleksjoner rundt bruken av de religiøse praksisene og deres virkning på den innsattes indre soningsprosess (Anker, 2020, s. 29). Forskningsspørsmålene skal spisse problemstillingen, og gjenspeiler derfor de ulike elementene som problemstillingen består av. Jeg har valgt å lage tre forskningsspørsmål: ett knyttet til orienteringsressurser, ett til endringsressurser, og ett knyttet til disse ressursenes virkning på den innsattes indre soningsprosess. Forskningsspørsmålene er:

- Hvilke ressurser knyttet til orientering opplever prestene at de innsatte får i forbindelse med ulike syndsbejennelsesrelaterte praksiser?
- Hvordan mener prestene at disse praksisene kan bidra til å skape endring i den innsatte på et psykologisk og personlig plan?
- Hvilken relevans mener prestene at disse orienterings- og endringsressursene kan ha for den innsattes indre soning?

I analysekapittelet vil forskningsspørsmålene være førende for hva jeg ser etter i det empiriske materialet. Mer om dette i «analysekategorier». Drøftingskapittelet, på sin side, vil være strukturert etter og forsøke å besvare spørsmålene samt å kartlegge eventuelle sammenhenger dem imellom.

1.2 Studiens hensikt og aktualitet

Dette delkapittelet sikter seg inn på å klargjøre hensikten med studien samt dets aktualitet.

1.2.1 Studiens hensikt

Hensikten med denne avhandlingen er å undersøke et utvalg fengselsprester sine refleksjoner rundt hvordan bruk av praksiser knyttet til syndsbejennelse kan virke inn på den innsattes «indre soning»³. For å gjøre dette vil jeg gjennom intervjuer kartlegge fengselspresters

² Henriksen teori vil bli ytterligere utdypet i teorikapittelet

³ Indre soning vil bli ytterligere utfoldet i teorikapittelet

refleksjoner rundt bruken av slike praksiser. Utgangspunktet for problemstillingen er Ribe-Nyhus' påstand om at de ytre soningsforholdene i norske fengsler hemmer den innsattes indre soning (Ribe-Nyhus, 2020, s. 167). Denne påstanden, sett i lys av Vegard Holm & Jan-Olav Henriksens (2019) erfaring med at retreat i fengsel skaper en annerledeskontekst som bidrar positivt til den innsattes prosess (s. 187), får meg til å stille spørsmålet om fengselsprester har erfaring med om det er mulig å skape en slik annerledeskontekst i rammene av ordinære soningsforhold. Erfarer prestene at lignende endringer som de Holm & Henriksen observerer hos innsatte, kan finne sted i møte mellom prest, innsatt og syndsbejvnelsesrelaterte praksiser?

1.2.2 Studiens aktualitet

Rehabilitering står som sagt sentralt i kriminalomsorgens oppgave med å beskytte samfunnet fra straffbare handlinger, i tillegg til at rehabiliteringen bidrar til den innsattes levekår. På kort sikt beskrives kriminalomsorgens primære oppgave som å beskytte samfunnet mot at den fengslede skal begå nye kriminelle handlinger mens hen sitter inne (Fredwall, 2015, s. 32). Når den fengslede en dag skal ut i samfunnet igjen som fri borger er det avgjørende hva som har skjedd mens vedkommende har sittet inne. Kriminalomsorgen peker på to sentrale elementer som må være til stede for å forhindre fremtidig kriminalitet: den innsatte må motiveres til å leve et lovlydig fremtidig liv, og den innsattes levekår må forhøyes når hen kommer ut (Fredwall, 2015, s.32). Forhøyede levekår fokuserer særlig på materielle faktorer, men inkluderer også forbedrede menneskelige relasjoner. Dette, sammen med det første punktet: «motivasjonen til å leve et fremtidig lovlydig liv», utgjør det landskapet denne studien beveger seg innenfor.

En slik motivasjon kan henge sammen med et av avhandlingens sentrale begreper, indre soning. Her ser jeg det hensiktsmessig å foregripe enkelte elementer knyttet til dette begrepet. Ribe-Nyhus beskriver i sin avhandling hvordan rom for refleksjon og ettertanke er en grunnleggende forutsetning for at indre soning skal finne sted. Dersom denne faktoren ikke er til stede, vil den innsatte i liten eller ingen grad få muligheten til å arbeide med de indre prosessene som etter hvert vil føre til skyldbevissthet og anger (Ribe-Nyhus, 2020, s. 169). I samme avhandling hevder Ribe-Nyhus at gjengjeldelse er utgangspunktet for straffesystemet, men at dersom straff skal gi mening må vi også tenke på hva som kan være preventivt. Poenget med straff kan ikke være å utestenge mennesker fra samfunnet, men tvert imot å reintegrere dem etter at de har sonet ferdig. For at det skal være mulig, hevder han, må straffen oppleves meningsfull både for offer og gjerningsperson, og i det gi muligheten for forsoning (Ribe-Nyhus, 2020, s. 3).

Paul Leer-Salvesen skriver at «... den moderne strafferettspleie dreper samvittigheten, arbeider tungt og konsekvent i stikk motsatt retning av å gjøre den enkelte ansvarlig for sine handlinger. Prosessens mål er ikke skyldbearbeiding og forsoning, men passivisering og tilpasning.» (Leer-Salvesen, 1991, s. 286). Han hevder videre at skyld oppstår når et «jeg» har krenket et «du» og at skylden dermed er børen gjerningspersonen må bære alene, hverken staten eller samfunnet kan overta denne. Det som derimot kan gjøres er å legge til rette for at børen blir mer overkommelig, gjennom å tilby et rom for refleksjon og ettertanke, et sted der den innsattes kan bearbeide sin historie og få fjernet den unødvendige lidelsen ved sin skyld (Leer-Salvesen, 1988, s. 164). Slike rom kan for eksempel skapes gjennom religiøse praksiser. Jan-Olav Henriksen (2017) hevder at religiøse praksiser gir mennesker ressurser som hjelper det til å navigere i verden, samt kan bidra til endrede handlings- og tankemønstre (s. 13).

I denne studien vil praksiser knyttet til syndsbejelse stå sentralt. Et spørsmål en da kan stille seg er om praksisene hjelper den innsatte til å se sitt liv på nye måter. Gjør disse praksisene at den innsatte ser nye sammenhenger i sin egen historie, om den forstår seg selv annerledes enn før og derfor også må endre hvordan hen forholder seg til seg selv?

1.3 Kort om metode, disposisjon og materiale

I innledningskapittelet har jeg presentert studiens tema, samt gjort rede for problemstilling, avgrensning, forskningsspørsmål, studiens hensikt og dens aktualitet. Videre, i kapittel 2, vil en finne ytterligere metodiske refleksjoner rundt valg av forskningsmetode, posisjonalt, forskningsetikk samt noen refleksjoner over analyse. I studiens tredje kapittel finner en teoretiske avveininger. Der blir det gjort rede for teorien brukt i avhandlingen, de sentrale fagbegrepene og refleksjoner rundt sammenhengen mellom disse, samt tidligere, relevant forskning på fagfeltet. Kapittel 4 inneholder analysen. Der vil jeg se på det empiriske materialet med et analytisk blikk, bryte opp materialet i mindre enheter og se etter sammenhenger og mønstre. Materialet som er gjenstand for analysen er de transkriberte intervjuene med de tre fengselsprestene. Mot slutten presenteres analysens hovedkonklusjoner, som jeg tar med meg til drøftingskapittelet. Deretter følger drøftingen i kapittel 5, der jeg og drøfter hovedkonklusjonene fra analysen i lys av teorien. Det er også her jeg vil forsøke å svare på forskningsspørsmål og problemstilling. Til slutt, i kapittel 6 presenterer jeg studiens oppsummering, etterfulgt av litteraturliste.

2 Metode

I dette kapittelet gjør jeg rede for forskningsmetoden jeg har brukt i denne studien. For å svare på problemstillingen har jeg valgt å benytte meg av kvalitativ metode. Intervjuformen brukt for etablering av data er semistrukturerte individintervjuer. Innenfor de nevnte kategoriene finnes det en rekke valgmuligheter, og dette kapittelet vil derfor inneholde refleksjoner rundt ulike valg jeg har tatt knyttet til de ulike alternativene.

2.1 Valg av metode

Ordet «metode» kommer fra gresk *meta* (til) og *hodos* (vei) og kan oversettes med «veien til et spesifikt mål». Metode beskriver med andre ord hvordan en kommer fra et punkt til et annet, eller i denne studiens tilfelle, hvordan jeg best mulig kan besvare problemstillingen (Gleiss & Sæther, 2021, s. 30). I dette prosjektet ønsker jeg å undersøke enkeltpersoners refleksjoner over deres egne erfaringer med en bestemt praksis. Derfor ser jeg det som mest hensiktsmessig å benytte meg av en kvalitativ tilnærming, da denne i større grad kan tilby fleksibilitet i møte med hva deltagerne måtte inneha av ulike tanker og refleksjoner (Gleiss & Sæther, 2021, s. 31). Dette gir muligheten til å gå i dybden, både i intervjusituasjonen, men også i analysen i etterkant. En åpenbar utfordring med en slik tilnærming er derimot at funnene i mindre grad kan brukes til å si noe om generelle trender eller mønstre i temaet som studien undersøker. På den annen side er funnene likevel ikke uten overføringsverdi, da de kan kaste lys over funn i andre, lignende studier (Anker, 2020, s. 110). Jeg sier mer om dette i kapittel «2.3. Utvalgsriterier».

2.2 Om det kvalitative forskningsintervju

Hensikten med denne studien er å få tilgang til informantenes refleksjoner rundt erfaringer med et konkret fenomen, samt deres meninger og tanker rundt en bestemt sak, i dette tilfellet synsbekjennelse i en fengselskontekst. En måte å oppnå dette på er ved bruk av kvalitative forskningsintervjuer som metode for etablering av data (Anker, 2020, s. 37). Kvalitative forskningsintervjuer kjennetegnes av stor grad av fleksibilitet og åpenhet for den intervjuedes refleksjoner og tanker, og søker å forstå elementer fra den intervjuedes liv, sett fra dens eget perspektiv. Spørsmålene er derimot utformet ut ifra intervjuerens forståelse av tematikken. Slik kan en si at intervjuerens og deltagerens synspunkter og verdensanskuelse møtes i intervjusituasjonen. I dette skjæringspunktet kan det etableres ny kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 156). En måte å forstå kvalitative intervjuer på er at de er fenomenologisk

vinklet, altså at de forsøker å beskrive et (sosialt) fenomen ut ifra deltagerens egen oppfatning av det, en skal beskrive noe så fullstendig som mulig og på dets egne premisser (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 46).

2.2.1 Semistrukturerte individintervju og intervjuguide

I valg av intervjuform har jeg valgt en som skaper rom for å følge opp svarene som blir gitt, samt å utdype informasjonen som kommer frem i intervjusituasjonen. En slik form for intervju vil kunne ta høyde for at hver deltager besitter unike erfaringer og refleksjoner, samt at dynamikken deltager og forsker imellom vil variere fra intervju til intervju. Intervjuguiden må ikke legge for store føringer og deltageren må kunne kjenne seg rimelig fri til å hoppe frem og tilbake mellom de ulike temaene som berøres i intervjuet. En slik form for intervju kan kalles semistrukturerte individintervjuer. Denne formen for intervju har en tilnærming som er åpen og fenomenologisk vinklet, noe som skaper et rom for å følge opp og utdype informasjonen som måtte komme (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 157). Med utgangspunkt i intervjuformen har jeg utviklet en intervjuguide som forsøker å implementere de ulike ønskene nevnt i forrige avsnitt. I denne prosessen er det viktig å ha *in mente* at kunnskapsutviklingen i semistrukturerte intervjuer blir påvirket av ulike faktorer som pauser, lengde på intervju og rekkefølge på spørsmålene (Gleiss & Sæther, 2021, s. 80-82).

Siden jeg ønsker en intervjuform som inneholder stor grad av fleksibilitet for deltagerens egen tilnærming til tematikken, har jeg utformet en intervjuguide som ikke er for styrende for utførelsen av intervjuene. Den vedlagte intervjuguiden er i stor grad til hjelp for å huske hvilke momenter jeg er ute etter i intervjuene og viser meg hvilke spørsmål jeg har til rådighet (Gleiss & Sæther 2021, s. 82). Spørsmålene er forsøkt formet på en åpnende heller enn lukkende måte, og jeg har forsøkt å unngå et teoritungt språk for at den intervjuede forstår hva som blir spurt etter. Spørsmålene er korte og enkle, og jeg har unngått «hvorfor»-spørsmål da disse kan gjøre at informanten forsøker å velge seg ut det hen tror er svaret intervjueren er ute etter heller enn å svare etter egne erfaringer og ønske (Kvale & Brinkmann 2017, s. 165). Dette ville svekket forskningens åpenhet.

2.2.2 Pilotintervju

Det ble ikke gjennomført pilotintervjuer til denne studien. Grunnen til dette var primært tidsmangel, samt at aktuelle kandidater for pilotintervju i stedet ble brukt til intervjuene som inngår i avhandlingen. Siden jeg ikke gjennomførte et slik pilotintervju, fikk jeg heller ikke testet ut intervju spørsmålenes tydelighet, ei heller luket ut overflødige og misvisende

spørsmål. For å kompensere for dette ble ett av intervjuene gjennomført tidligere enn de andre, og lydopptaket fra dette intervjuet ble brukt for å reflektere over hvordan jeg håndterte intervjusituasjonen. Enkelte spørsmål og deres rekkefølge ble endret på med bakgrunn i erfaringen fra dette første intervjuet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 95). Videre ble spørsmålene testet på medstudenter med erfaring med praksis i fengsel. Dette var for å teste ut ordlyd og om spørsmålene ble oppfattet på riktig måte.

2.3 Utvalgskriterier

Ifølge en samtale med FAPK (Fagutvalget for Prester i Kriminalomsorgen) er antallet prester som jobber i fengsel 35 hvorav 20 er spesialprester og de resterende 15 er sokneprester med en mindre del av stillingen bundet opp til en lokal fengselsinstitusjon. I likhet med prester i mer tradisjonelle prestestillinger, kan en anta at også fengselsprester har ulike forhold til syndsbegrepet og dermed også til bruk av syndsbekjennelsesrelaterte praksiser. Siden denne avhandlingen sikter seg inn på å undersøke prestenes refleksjoner rundt erfaringer med bruk av praksiser knyttet til syndsbekjennelse i en fengselskontekst, ser jeg det som gunstig å gjøre et «strategisk utvalg». Dette innebærer å velge seg ut deltagere til studien man vet har erfaring med det man ønsker å undersøke (Gleiss & Sæther, 2021, s. 39). Det strategiske utvalget kan også redusere antall deltagere det er behov for i studien, ettersom det reduserer antall informanter nødvendig før en får informasjon relevant til studiens tematikk og problemstilling. Antallet deltagere ble til slutt tre prester, noe som er gjort grunnet avhandlingens begrensede omfang, da flere deltagere vill gitt meg mindre tid til å gå i dybden i det analytiske arbeidet (Kvale & Brinkmann 2017, s. 148).

2.3.1 Rekruttering

Siden jeg ønsket å gjøre et strategisk utvalg, var det nødvendig å komme i kontakt med noen som kjente miljøet av fengselsprester godt. Denne eller disse personene fungerer i en rolle en kan kalle portvakt, og er hensiktsmessig når forskningsdeltagerne skal oppfylle utvalgte kriterier for å kunne delta, slik som i denne studien (Gleiss & Sæther, 2021, s. 41). Første portvakt jeg kom i kontakt med har forsket på lignende tematikk som meg selv, og vedkommende gav meg kontaktinformasjon til flere prester som hen visste hadde jobbet med tematikken. Til slutt sto jeg igjen med 3 forskningsdeltagere som etter en kort samtale sa seg villige til å intervjues, et passende antall med tanke på prosjektets tematikk og omfang⁴.

⁴ Denne avhandlingen er på 30 studiepoeng.

Deltagerne fikk da informasjonsskriv og samtykkeskjema som de underskrev, i henhold til søknaden til Norsk senter for forskningsdata (NSD), som på forhånd hadde godkjent søknaden om å samle inn personsensitiv data⁵.

2.3.2 Gjennomføringen

Etter å ha rekruttert deltagerne, gjennomførte jeg tre intervjuer. Disse var alle mellom halvannen og to timer. Jeg la stor vekt på å møte prestene på en plass som var beleilig for dem selv, for slik å kunne senke terskelen for deltagelse. To av intervjuene ble gjennomført på offentlig plass (bibliotek) og det siste ble gjennomført i et møterom i en kirke. I begynnelsen av hvert intervju minnet jeg om prestenes taushetsplikt, og at det var vårt felles ansvar å overholde denne. Dette kan ha ført til at prestene gjentatte ganger i løpet av intervjuene korrigerer seg selv når de var på vei til å si noe utleverende.

Det varierte hvor lang samtale jeg hadde i forkant av intervjuene med intervjudeltakerne. Bård⁶ og jeg snakket sammen i ca. 5 minutter, mens i Trond sitt tilfelle kom begge parter litt sent til intervjuet og vi var nødt til å varme opp med opptakeren på. Intervjuet med Anne ble innledet med en 20 minutter lang samtale. Dette var et bevisst valg, da jeg raskt oppdaget at Anne hadde et annet forhold til tematikken enn de andre deltagerne, og jeg oppfattet et behov for å snakke litt rundt studiens tematikk uten båndopptakeren påskrudd. Anne uttrykte at hun var usikker på egen relevans for forskningen siden hun ikke anser syndsbegrepet som relevant, og en del av tiden ble brukt til å forsikre henne om at også hennes perspektiver kunne være av interesse. I ettertid ser jeg at Annes perspektiver har vært til stor nytte for analyse og drøfting, og det har i hovedsak vært et spennende korrektiv med en prest som forholdt seg så annerledes til syndsbegrepet. Når det er sagt opplevdes intervjuet særlig krevende da Anne uttrykte en skepsis mot hele tematikken, noe hun ikke la skjul på. Dette gjorde meg som intervjuer usikker, da det nok traff min egen følelse av underlegenhet i møte med en ferdigutdannet og erfaren prest.

I alle tre intervjuene forholdt jeg meg ganske fritt til intervjuguiden. Den ble primært brukt dersom det oppstod en stillhet jeg merket var ubehagelig for deltageren. Stillhet kan bidra til at viktige momenter kommer frem, men den kan også føre til at deltageren sier ting hen ikke hadde tenkt å si, kun for å slippe en trykkende stillhet. Jeg fikk også tilbakemelding fra de intervjuede prestene om at de mente at studiens ordbruk var utdatert. Trond, for eksempel, uttrykte at han

⁵ Saksnummeret til søknaden er 424606

⁶ Bård, Trond og Anne er fiktive navn på deltagerne. Se 4. Analyse.

mente tematikken var svært viktig, men at han ville brukt andre ord enn «syndsbekjennelse i en syndskontekst» som var studiens tentative tittel. Disse tilbakemeldingene gjorde meg mer åpen for hvilke andre strømninger jeg kunne finne i det empiriske materialet, og har nok gjort at jeg i løpet av skrivingens gang har dempet fokus på selve ritualet, og heller sett mer på prosessene knyttet til dem.

2.4 Forskerrollen

I dette delkapittelet vil jeg reflektere rundt forskerrollen. Dette gjøres gjennom begrepene posisjonalitet og «insider»-perspektiv. Jeg vil reflektere over hvordan jeg som forsker preger forskningen og hva det har å si at det er jeg som teologistudent som bedriver den.

2.4.1 Posisjonalitet og «insider»-perspektiv

Hva kjennetegner min egen posisjonalitet i møte med fengselsprestene som skal bli intervjuet? Jeg studerer selv til å bli prest og er snart ferdig cand.theol. Videre har jeg jobbet en del i kirke og er dermed godt sosialisert inn i Dnks (Den norske kirke) stammespråk, struktur, kultur, osv. I løpet av studiet har jeg vært i institusjonspraksis i fengsel, noe som har ført til en kjennskap til fengselskonteksten som avhandlingen befinner seg i. Det er med andre ord flere elementer som gir meg et såkalt «insider»-perspektiv i møte med informantene (Gleiss & Sæther, 2021, s. 49). Dette kan medføre at jeg blir tatt imot av intervjuobjektene og akseptert som en av deres egne, noe som kan være nyttig ved at det gir meg en tilgang til miljøet det forskes på som kunne vært redusert uten en slik posisjon. Denne tilgangen kan gi verdifull innsikt, samtidig som det kan føre til at jeg tar mer av deltagerens påstander og antagelser for gitt enn det en forsker bør gjøre. Et annet aspekt med en slik «insider»-posisjonen er at det kan være vanskelig å opprettholde en distanse til forskningsfeltet og ens funn, noe som igjen kan føre til selvsensur for å unngå å komme på kant med miljøet som studeres (Repstad, 2007, s. 39). Et forsøk på å komme både nærsyntheten og selvsensuren i møte er at det ikke har eksistert noen relasjon mellom meg og noen av deltagerne i forkant av studien. Dette mener jeg bidrar til at det står mindre på spill i intervjusituasjonen, samt at det er lettere å stille kritiske spørsmål når jeg i større grad kan være forsker heller enn venn eller kollega.

Bryter disse elementene med kvalitetskriteriene for god forskning? Gleiss & Sæther (2021) skriver at ideen om posisjonalitet og forskerens rolle bryter med tanken om at forskning skal være objektiv. Tidligere tenkte en at forskeren skulle strebe etter å gjengi verden *som den er*, en tanke som springer ut av logisk positivisme. I dagens forskningslandskap er det derimot mer vanlig å spørre seg *hvordan* ens karakteristika og bakgrunn preger forskningen en bedriver.

Under forutsetning av å ha dette spørsmålet med seg hele veien vil en kunne bedrive forskning som tilfredsstillende kvalitetskriteriene for god forskning (Gleiss & Sæther, 2021, s. 50-51).

2.4.2 Induktiv og deduktiv forskning

Det er mulig å forholde seg til teori og empirisk materiale på ulike måter. Gjennom en induktiv tilnærming utvikler en teorier underveis, med utgangspunkt i studiens funn. En deduktivt orientert analyse derimot, innebærer at en i analysen tester en forhåndsbestemt hypotese på det empiriske materialet (Anker, 2021, s. 60). Anker hevder begge disse tilnærmingene har sine ulemper. En induktiv forskning går fort i en for positivistisk retning, der virkeligheten «finnes der ute», noe som kan føre til at det empiriske materialet får stå i sentrum mens eventuelle teoriperspektiver blir skjøvet ut i periferien. En deduktiv forskning på sin side, kan bli så opptatt av å bekrefte studiens teorier at det empiriske materialet vies lite oppmerksomhet (Anker, 2021, s. 60). I møte med det empiriske materialet har jeg i stedet tilstrebet å ha en abduktiv tilnærming, der jeg har forsøkt å møte det empiriske materialet med et så åpent sinn som mulig, for deretter å utvikle analysekategorier ut ifra hva jeg finner der. Deretter har jeg justert disse analysekategoriene ut ifra det teoretiske rammeverket, noe en kan beskrive som en slags «runddans» mellom det empiriske materialet og de forhåndsbestemte teoriene en bringer med inn i prosjektet (Kaufman, 2018, s. 104).

Siden jeg allerede i intervjuguiden introduserte teoretiske begreper som «indre soning» og «endring», la teorien føringer for tilnærmingen til det empiriske materialet fra start, noe som kan hindre analysens abduktive karakter. På den annen side preget i stor grad det empiriske materialet mitt syn på de teoretiske kategoriene, noe jeg vil hevde styrker påstanden om at analysen bærer et abduktiv preg. Grunnen til at jeg har tilstrebet en abduktiv tilnærming er da en slik analyseform kan være hensiktsmessig når en skal undersøke fenomeners sammenheng, i dette tilfellet *om og hvordan* praksiser knyttet til syndsbejelse og indre soning henger sammen (Anker, 2021, s.80). Slik kan en unngå å binde studiens kvalitet til hvorvidt de forhåndsbestemte hypotesene stemte eller ikke, og en åpner for en fleksibilitet i bruk av det teoretiske rammeverket

2.4.3 Studiens reliabilitet og validitet

Som nevnt i innledningskapittelet beveger avhandlingen seg i spennet mellom prestenes refleksjoner rundt *om og hvordan* praksisene bidrar med ressurser inn i den innsattes indre soningsprosess. I et forsøk på å svare på begge disse spørsmålene er det derfor ikke urimelig å anta at jeg tidvis har hoppet litt for raskt til konklusjoner. Når det er sagt, har jeg gjentatte

ganger gått gjennom det empiriske materialet i et forsøk på å avsløre egen forutinntatthet, uten at det har resultert i store endringer i hvordan analysen er lagt frem. En annen faktor som taler for forskningens reliabilitet er at hovedkonklusjon nr.1, den jeg bruker mest plass på å drøfte, var en konklusjon jeg ikke hadde regnet med på forhånd. Dette opplever jeg svekker påstanden om at forskningen er forutinntatt. Et grep jeg har tatt for å forsøke å være ytterligere transparent, er bruken av direkte sitat i analysen. Sitatene kommer hyppig, tidvis i lengre bolker, noe som gjør at leseren selv kan gjøre seg opp en egen mening knyttet til hvorvidt jeg anvender dette på rett måte videre i avhandlingen.

Det kan dog legges til at forskningen ville sett litt annerledes ut dersom jeg hadde brukt annen teori. Dette kunne «skapt» et annet materiale, noe også ytterligere øvelse og trening knyttet til intervjueteknikk og utforming av intervjuguide, ville gjort (Kvale & Brinkmann 2015, s. 22). Et annet forbehold jeg ønsker å ta er knyttet til det empiriske materialet. Dette er utelukkende basert på prestenes fortellinger, de innsattes tanker har jeg ikke fått førstehåndskjennskap til. Gjennom intervjuene observerte jeg at det primært var de fortellingene der prestene hadde positive erfaringer med egen rolle inn i innsattes prosess som ble trukket frem. Dette betyr ikke at andre versjoner ikke eksisterer, jeg har bare ikke fått tilgang til dem i intervjuene. Det er rimelig å anta, blant annet på bakgrunn av Marianne Gaardens forskning⁷, at prestens person preger hvordan de innsatte opplever møtet med presten og at dette møtet derfor kan slå negativt ut for den innsattes prosess. Hvorfor disse historiene ikke har kommet frem har jeg ikke noe entydig svar på, men elementer som spiller inn kan være hvordan jeg har vinklet spørsmålene i intervjuguiden, hva jeg har fulgt opp i løpet av intervjuene, samt hva prestene har ønsket å fortelle/kommet på å fortelle. Dersom jeg skulle gjennomført intervjuene på nytt, ville jeg, for å få frem denne bredden i erfaringer, stilt flere kritiske oppfølgingsspørsmål. Når det er sagt, mener jeg at dette forbeholdet ikke fratrar analysens nytteverdi, men den begrenser hva analysen kan benyttes til å svare på.

2.4.4 Forskningsetikk

Deltagerne jobber i yrker hvor de er fullstendig avhengig av tillit fra de innsatte de jobber tett inn mot, i tillegg til at de behandler informasjon som kunne satt de innsatte i en utsatt posisjon.

⁷ Marianne Gaarden har funnet gjennom sin forskning på kirkegjengere at prestens etos spiller inn på hvordan tilhøreren oppfatter og tolker det som blir sagt. Hun fant at i hvilken grad tilhøreren likte prestens personlighet satte føringer for meningen tilhøreren ilet det som ble sagt i møtet mellom prest og tilhører. Store deler av meningsskapingen foregikk altså i et rom der presten ikke hadde noen kontroll, men likevel innflytelse gjennom sin person (Gaarden & Lorensen, 2013, s. 31). Det er rimelig å anta at en slik meningsskaping også vil finne sted i møtet mellom prest og innsatt.

Det er derfor svært viktig at sensitiv informasjon som på et eller annet vis kan skade denne relasjonen eller personen i seg selv på ingen måte må komme på avveie. Dette pålegger meg et stort ansvar for å ivareta det som måtte komme frem av sensitive opplysninger på en tilfredsstillende måte, samt sikre at deltagerne ikke er identifiserbare gjennom materialet. Anonymiteten er forsøkt opprettholdt ved at de tre deltagerne er rekruttert fra ulike deler av Østlandet. Videre er prestenes taushetsplikt et viktig element for avhandlingens forskningsetikk. Prosjektet sikter seg ikke inn på å få konkret, taushetsbelagt informasjon ut av prestene, men i stedet deres refleksjon rundt og erfaring med praksisene de gjennomfører i sin jobbhverdag. Siden deltakerne i disse praksisene er de innsatte, er det viktig å unngå at dataene som etableres gjennom intervjuene beveger seg i grenseland for hva som er taushetsbelagt informasjon. Her kan såkalt indirekte identifikasjon være en utfordring, dvs. at en kan identifisere den innsatte gjennom personkarakteristika fortalt av intervjuobjektet. Den enkleste måten å unngå at dette skjer på, er ved at prestene strengt overholder sin taushetsplikt overfor de innsatte, og en forutsetning fra NSD sin side for gjennomføring av prosjektet er at jeg minner fengselsprestene om at de må overholde sin taushetsplikt. Dette vil redusere risikoen betraktelig for å komme i den situasjon at jeg behandler materiale underlagt en slik taushetsplikt.

2.5 Refleksjoner over analyse

I det følgende vil jeg gjøre rede for noen korte momenter knyttet til avhandlingens analyse- og drøftingsdel. Anker (2020) beskriver analyse som det å arbeide systematisk med et empirisk materiale (s. 17). En deler materialet opp i mindre, håndterbare størrelser gjennom koding og kondensering, for deretter å se etter sammenhenger og tendenser i det empiriske materialet. Drøfting, på sin side, tar for seg hovedfunnene fra analysedelen og forsøker å diskutere og se disse i lys av teorien en har lagt frem tidligere i studien (Anker, 2020, s. 93). Drøfting og analyse kan gjøres innen ett og samme kapittel, men det er ikke uvanlig å dele dem i to. Jeg har valgt å gjøre sistnevnte. Dette er gjort for å forsøke få til en abduktiv tilnærming der analysen struktureres på en empirinær måte, mens drøftingen drar trådene tilbake til teorien og ser på den empirinære analysen i lys av den. Når det kommer til analysevalg har jeg valgt en tematisk analyse. En slik analysetilnærming reflekterer intervjuenes fenomenologiske karakter ved at den gir spillerom for å ta for seg begrepene som dukker opp, samtidig som det er rom for å analysere deres kontekst (Anker, 2020, s. 40). Et eksempel på hvordan dette har kommet til uttrykk i analysen er når det kommer til deltagerens beskrivelse av skriftemålet. Der har jeg gått inn i selve skriftemålssituasjonen og sett på hvordan prestene beskriver det som skjer der, samtidig som jeg har hevet blikket og sett på hvordan prestene, gjennom annet de forteller i

intervjuene, setter skriftemålet i en kontekst som jeg beskriver som en «overordnet prosess». Denne konteksten har i seg selv også blitt gjenstand for analyse.

Et moment verdt å reflektere over er hvor en henter begrepene til kodingen fra. Er de hentet fra teorien, som for eksempel «endring», «orientering» eller «indre soning», kalles det teorinær koding, koding ovenfra eller induktiv koding. Dersom en i stedet koder materialet med begreper hentet fra intervjudeltagerne selv, som for eksempel når en av prestene snakker om «oppryddingsarbeid», kalles det empirinær koding (Anker, 2020, s. 78-79). I arbeidet med å kode materialet har jeg benyttet meg av en mellomting mellom teorinær og empirinær koding, det en kan kalle abduktiv koding. Dette har jeg gjort ved å først etablere noen kodekategorier i møte med det empiriske materialet, som «sorteringsprosess», «sårbarhet», «håp som ressurs» eller «endrede soningsforhold». Deretter har jeg løftet blikket og sett på disse i lys av teorien. Med det har jeg forsøkt å unngå å samle inn data gjennom forhåndsbestemte kategorier, noe som raskt kunne ført til at uventede momenter i det empiriske materialet ville blitt oversett. Samtidig har jeg beholdt teorien som en nyttig linse på det samme materialet (Anker, 2020, s. 80).

For å forstå min tilnærming til analysen kan en ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Disse spør etter hvordan prestene beskriver i hvilken grad de opplever at den innsatte får orienterings- og endringsressurser i møte med praksiser knytte til syndsbejelse. Videre spør de hvordan prestene beskriver hvilken betydning disse eventuelle ressursene har for den innsattes indre soning. Det er disse elementene jeg primært har sett etter i det empiriske materialet, og det er disse elementene som har formet hvordan analysen har tatt form. Når det er sagt, har jeg samtidig hatt en åpenhet overfor det empiriske materialet, og jeg har funnet flere kategorier som jeg i utgangspunktet ikke så etter, som prosessen som praksisen er en del av, samt «sårbarhet» og «håpet» sin rolle i denne prosessen. Disse preget igjen mitt syn på de analytiske kategoriene «orientering» og «endring», noe som kommer frem gjennom drøftingen. Dette er det jeg tidligere har kalt en abduktiv tilnærming til analysen, noe jeg har forsøkt å strebe etter.

3 Teori

Avhandlingens teori tar i hovedsak utgangspunkt i følgende to vitenskapelige publikasjoner: Professor i systematisk teologi, Jan-Olav Henriksen sin bok *Religion as orientation and transformation: A maximalist theory* fra 2017, samt Andreas Ribe-Nyhus sin doktoravhandling fra 2020: *Indre og ytre soning*. Disse to publikasjonene inneholder tre av denne studiens sentrale

begreper i sine titler: orientering, endring og indre soning. I tillegg til disse tre vil også syndsbegrepet være relevant for studien.

3.1 Henriksen – Religion som orientering og endring

Hovedpremisset i Henriksens bok er at det mest fruktbare perspektivet på religion er at religionen, og da særlig religiøse praksiser, kan bidra med ressurser til det religiøse menneskets liv. Disse ressursene bidrar til å forklare eller gi mening til dets plass i verden (orientering), gir hjelp til å endre handlings- og livsmønstre (endring), samt at de bidrar til å legitimere verdier, verdensanskuelser, o.l. (legitimering). Henriksen er altså ikke alene interessert i hvordan vi mennesker bruker religion, men vel så mye av hva religionen kan gjøre med eller for oss mennesker (Henriksen 2017, s. 13). Et annet poeng for Henriksen er forholdet mellom doktriner, teologi og praksis. Et tradisjonelt perspektiv på praksis i en protestantisk kontekst er at praksiser i stor grad blir legitimert og underbygget av doktriner og teologi. Doktriner og teologi blir dermed uavhengige tankesystemer som i stor grad kan løsriveres fra det praktiske feltet. Dette argumenterer Henriksen imot når han hevder at disse to størrelsene tvert imot er avhengige av og konstitueres av praksiser knyttet til orientering og endring (Henriksen, 2016, s. 37).

Denne vendingen i synet på religion plasseres innenfor den «praktiske vendingen» innen teologifaget⁸. Religion går fra å være primært teoretiske, intellektuelle standpunkt som kan føre til praksiser, til å bli sett på som konstituert av både et teoretisk og et praktisk rammeverk som gjensidig påvirker hverandre. Henriksens religionsperspektiv er det han kaller et «maksimalistisk syn på religion». Dette innebærer at religionen ikke kan skilles ut fra andre aspekter ved menneskets tilværelse, da religion ikke er en egen «separat» del av menneskets virkelighet (Henriksen, 2017, s. 18). Videre vil jeg gå ytterligere inn i hva som menes med de to begrepene til Henriksen, orientering og endring, to sentrale begrep i avhandlingens problemstilling.

⁸ Min avhandling befinner seg innenfor den samme praktiske vendingen, da jeg selv primært er interessert i hvilken plass religionen kan ha i menneskers liv. Et annet eksempel er Graff-Kallevåg & Kaufman (2021) sin studie «Synd og skam i autenticitetens tidsalder» der de først og fremst er opptatt av hvordan ungdom anvender og bruker syndsbegrepet som en ressurs i sine liv.

3.1.1 “Orientering”⁹

Alle mennesker orienterer seg i sine liv. De forsøker å gjøre verdens kaos om til ordnede former det er mulig å navigere i (Henriksen, 2017, s. 22). De tilpasser seg sine omgivelser og forsøker å få mest mulig ut av sin relasjon til dem. Denne prosessen kaller Henriksen orientering (Henriksen, 2017, s.18). Orientering handler om hva som er viktig i livet og hva som er sekundært, hva det må bruke ressurser og tid på og hva som kan vente. Henriksen hevder at religionens primære oppgave er å bidra med ressurser inn i denne orienteringsprosessen, og gjennom formidling av kunnskap fra tidligere generasjoner, verdier fra autoritative skrifter, og praksiser knyttet til for eksempel refleksjon, former religionen menneskets kontinuerlige forsøk på å forstå seg selv og sin plass i verden (Henriksen, 2017, s. 18). Henriksen ser orientering som en helt sentral del av det å være menneske, ved at menneskets tilstedeværelse i verden avhenger av å gang på gang tolke dets situasjon og hvordan de skal kunne forholde seg til der de er.

Orientering kan sees på som en dypt personlig prosess som stadig må gjentas, etter hvert som vår livssituasjon endrer seg og vi blir tvunget til å se oss selv i lys av endrede livsvilkår. I møte med disse endrede livsvilkårene kan denne prosessen hjelpe mennesker til å handle i verden. Orientering handler dermed ikke om å kun forstå hvordan ting forholder seg i livene våre, men er også til hjelp til å forstå hva vi kan gjøre med det vi har funnet ut (Henriksen 2017, s. 19). Orientering er heller ikke noe utelukkende individualistisk prosjekt, da prosessen ikke kan forstås uten en form for relasjon mellom minst to parter. I monoteistiske religioner kan denne relasjonen finne sted mellom mennesker eller mellom mennesker og en personlig Gud, et forhold en kan se kommer til uttrykk gjennom for eksempel bønnepraktiser. Det bønner gjør er at den tilbyr det religiøse mennesket trygghet, gjennom at det orienteres i retning av å internalisere sin tro på at Gud er en som er større og sterkere enn seg selv og dermed kan tilby nettopp en slik trygghet og stabilitet. Denne tryggheten er igjen helt nødvendig for å kunne orientere seg i livet, hevder han (Henriksen, 2027, s. 125).

Likevel vil ikke Henriksen se forandring som noe som hemmer evnen til orientering. Han hevder at selv om religion ofte blir sett på som evige, uforanderlige sannheter, enten i form av ontologiske sannheter eller epistemologiske sannheter¹⁰, vil en slik måte å se religion på føre

⁹ Hvordan Henriksen bruker begrepet «orientering» vil bli ytterligere utbrodert i drøftingskapittelet. For å unngå å gjøre rede for det samme to ganger blir derfor kapittel 3.1.1 «orientering» noe kort.

¹⁰ For å eksemplifisere dette trekker han frem at det ikke er sjelden disse kategoriene brukes som et argument mot å utfordre samfunns- og religiøse normer: «de utfordrer Guds evige sannhet»

til et verdensbilde der byrden ligger på enkeltmennesket å endre seg på et personlig nivå for å tilpasse seg denne uforanderlige «verdensordenen» (Henriksen, 2017, s. 132). Et slikt perspektiv hevder han er en misoppfatning. I stedet vil han hevde at religionen og symbolene som finnes deri, kan tilby ressurser til å tolke menneskets forhold til dets stadig skiftende livsvilkår, i tillegg til å selv påvirke hvordan det står i relasjon til verden:

Language constitutes a specific realm of experience of the mode of thought that comes to the fore in symbolic expression, and the capacity for this type of expression allows us to live in a virtual world. ... The engagement of symbolic resources implies that the world [is] never just taken as it is; instead, they allow for realizing different possibilities for understanding and orientation in the world. Religion builds on an initial change in human relation to the world and promotes this change. (Henriksen, 2017, s. 136f)

I denne studien vil praksiser knyttet til syndsbejennelse stå sentralt. Et spørsmål en da kan stille seg er om praksisene hjelper den innsatte til å se sitt liv på nye måter. Gjør disse praksisene at den innsatte ser nye sammenhenger i sin egen historie, om den forstår seg selv annerledes enn før og derfor også må endre hvordan hen forholder seg til seg selv? Dette er det vi kan kalle en reorienteringsprosess.

3.1.2 “Endring”

Religion handler om mer enn orientering og det å få mening ut av verden rundt seg, men også om endringer på et individ- og samfunnsplan. Denne endringen kommer gjerne i forlengelse av en reorienteringsprosess og beskriver hvilke konsekvenser orienteringen får i det enkelte menneskets liv på et psykologisk, personlig, fysisk og sosialt plan (Henriksen, 2017, s. 23). Ikke all endring forutsetter en reorienteringsprosess. En gradvis utvikling og modning av holdninger og ressurser som personen allerede innehar, kan beskrives som en endringsprosess der personen ikke har vært nødt til å orientere seg på ny i verden.

Det er ikke nødvendigvis mulig å sette opp kategoriske skiller mellom de to kategoriene endring og orientering, men som analytiske kategorier kan det likevel være nyttig å holde dem separat. Eksempelvis i møte med skriftemålet kan en spørre seg hvordan praksisen kan bidra til at den innsatte endrer sin orientering, for deretter å spørre hvilke endringer det igjen skaper i den innsattes liv. Ser hen seg selv og sin historie på en annen måte enn tidligere, noe som igjen fører til at hen endrer på hvordan hen forholder seg til sin farsrolle, rollen som ektemann, som datter eller som arbeidstaker? Til denne studien er særlig endringer på det psykologiske og personlige plan det mest relevante å undersøke, da begrepet indre soning, som det blir utdypet under, i stor grad beveger seg i dette indre landskapet.

3.2 *Ribe-Nyhus: «Indre soning»*

Det tredje begrepet sentralt i studien, «indre soning», er hentet fra Ribe-Nyhus sin doktoravhandling fra 2020¹¹. Der «ytre soning», beskrives som soningsforholdene til de innsatte (fellesskap mellom innsatte, betjent-innsatt-relasjon, fengselsfasiliteter, osv.), dreier indre soning seg om indre prosesser knyttet til moral og samvittighetens stemme, eller skyld og anger (Ribe-Nyhus, 2020, s. 422). Ribe-Nyhus, som baserer sin avhandling på egen erfaring som innsatt i norske fengsler, skriver om hvordan hans oppfattelse av seg selv og verden rundt ham endret seg gjennom refleksjon rundt såkalte diskrepans-erfaringer, dvs. erfaringer som bryter med ens forforståelse. I dette baserer han seg på Heidegger, som sier at det er «nettopp bruddet med det vante, tingen som går i stykker, som dermed trer ut av sin brukskontekst, som er utgangspunktet for at vi begynner å reflektere over og forsøke å forstå et gitt objekt eller fenomen» (Heidegger, 2007, s. 97-101 referert i Ribe-Nyhus, 2020, s.8.). Nettopp møtet med sin egen skyld og anger førte til at Ribe Nyhus etter hvert ble nødt til å omskrive sin teori om verden, en prosess jeg ovenfor har kalt reorientering.

Det som gjør hans arbeid særlig relevant for denne avhandlingen er først og fremst hans skildringer av egen indre soningsprosess. Dette skjer gjennom at han flere steder i avhandlingen kommer med nøkterne observasjoner knyttet til egne indre prosesser som kan ha en overføringsverdi til andre innsattes opplevelser av et fengselsopphold. Eksempelvis beskriver han hvordan en straffedømt står i fare for å bygge «...et rasjonale over de handlinger man har gjort og forklarer dem som riktige eller gode» (Ribe-Nyhus, 2020, s. 482). Indre soning er en prosess som består av å bryte med et slikt rasjonale, og Ribe-Nyhus beskriver indre soningen som en «...prosess man kan gå gjennom hvor man tar inn over seg det gale man har gjort, kjenner på skyld og anger og prøver å forandre seg innenfra.» (Ribe-Nyhus, 2020, s. 17). Dette innebærer at indre soning er en prosess av økt erkjennelse der målet er en reorientering knyttet til synet på skyld, i tillegg til at målet er at en endring på det indre planet skal finne sted.

I det følgende delkapittelet går jeg mer i dybden i hvordan begrepene orientering, endring og indre soning henger sammen. Dette gjør jeg i et forsøk på å vise hvordan orienterings- og endringsressurser er relevante begreper for den indre soningsprosessen Ribe-Nyhus beskriver

¹¹ I forbindelse med Ribe-Nyhus' disputas foregikk det en diskusjon knyttet til forskningsetikken i denne avhandlingen (Svendsen, 2021). Jeg er kjent med denne debatten, men vil mene at kritikken ikke rammer min bruk av avhandlingen. Mens kritikken retter seg mot de etiske og juridiske sidene ved avhandlingen, benytter min studie seg primært av hans egen opplevelse knyttet til soningen, samt hans perspektiver på hva som hindrer indre soning på et prinsipielt plan.

at han gikk gjennom, noe som igjen vil kunne fungere som et teoretisk rammeverk i møte med analysen og det empiriske materialet.

3.2.1 Orienterings- og endringsressurser sitt bidrag til den indre soningen

Skal en beskrive forholdet mellom begrepene orientering, endring og indre soning, kan en gjøre det på følgende måte: indre soning kan beskrives som målet, det den innsatte kan eller kanskje skal «oppnå», for at kriminalomsorgens punkt om rehabilitering, som nevnt i delkapittel 1.2, skal kunne oppfylles. Samtidig er også indre soning prosessen som beskriver veien til dette målet, og for at den prosessen skal være fruktbar er det nødvendig at den innsatte kan «disponere» ulike ressurser. En gruppe av disse ressursene er knyttet til endring. Samtidig som den indre soningen kan beskrives som en endringsprosess, er den også en konsekvens av slike prosesser. En annen gruppe ressurser som er en forutsetning for indre soning er orienteringsressurser. Hvor får en så slike ressurser fra? Som nevnt over, hevder Henriksen at slike ressurser kan komme fra religiøse ritualer. Eksempel på et slikt ritual er skriftemålet. Dermed er vi tilbake til problemstillingen: hvordan kan praksiser knyttet til syndsbekjennelse bidra med orienterings- og endringsressurser inn i den innsattes arbeid med egen indre soning?

Ribe-Nyhus skriver om hvordan rom for refleksjon og ettertanke er en grunnleggende forutsetning for at indre soning skal finne sted. Dersom disse forutsetningene ikke er til stede, vil den innsatte i liten eller ingen grad få muligheten til å arbeide med de indre prosessene som etter hvert vil føre til økt bevissthet rundt skyld og anger (Ribe-Nyhus 2020, s. 169). Til dette er det interessant å bemerke det han skriver om benektelsesfasen fra sitt eget fengselsopphold. I denne fasen sluttet han å ta inn over seg andres oppfatninger om ham, og begynte i stedet å se saken kun som nettopp det, en sak. Den ble et spill med ham og advokaten på den ene siden, og staten på den andre, og omhandlet ikke lenger en søken etter sannhet og rettferdighet (Ribe-Nyhus, 2020, s. 171).

I en slik verdensanskuelse er det ikke mye rom for syndserkjennelse, skyld og anger. Syndserkjennelse handler om å se sannheten om seg selv, slik vi for eksempel kan lese i fortellingen om Jesus og kvinnen ved brønnen i Johannesevangeliet kapittel 4. Jesus adresserer hennes synd uten å fastholde den, noe som virker forløsende på henne: «Han har fortalt meg alt det jeg har gjort.» (Joh 4,39, Bibel 2011). Dette ligner på Ribe-Nyhus sin erfaring med et ritual fra fengselsretreat der de skulle skrive syndene sine på et brevark og brenne dem opp. Han forteller at følelsen av tilgivelse gjorde at han kunne bevege seg videre i livet – tilgivelsen satte ham fri. Gjennom ritualet beskriver han hvordan han fikk ressurser som gjorde at han kunne

endre sin måte å orientere seg i verden på. Han gikk fra å ha en grunnholdning om at alt skyldtes noen utenfor ham selv, at han ikke var ansvarlig for egne handlinger eller håndteringen av konsekvensene av dem, til å erkjenne det vonde i det han hadde gjort samt sitt eget ansvar i det. Grunnholdningen hans, eller orienteringen, endret seg, og som et langsomt resultat av dette gjennomgikk han det vi kan kalle en indre soning (Ribe-Nyhus, 2020, s. 180).

Hva må være på plass for at ritualene skal kunne tilby den innsatte ressurser knyttet til orientering og endring? Henriksen siterer teologen Gordon D. Kaufman på at symboler, meningsbærende bilder og virkelighetsoppfatninger som tilbys av religiøse ritualer må oppfattes som sanne for at de skal fungere på en effektiv måte. De må si noe om hvordan ting «virkelig henger sammen»:

Religious rituals and symbol-systems ... orient, energize, and furnish guidance for human life by providing men and women with meaningful pictures or conceptions of the world and of the place of human life within that world: and by offering ways to participate actively in that meaning. ... They can function effectively in this way, of course, only if they are believed "true", that is, only if they are taken to represent (more or less adequately) – and thus to present – "how things really are" with humanity, the world roundabout, and God (or the gods or other resources of life and meaning). (Kaufman sitert i Henriksen, 2017, s. 20f).

Sagt med andre ord: ritualene tilbyr ikke noen snarvei til endring, men kan bidra med ressurser som en del av en større prosess hos den innsatte, forutsatt at enkelte elementer er på plass. Ribe-Nyhus trekker frem hvordan det må ryddes og sorteres i den innsattes liv før slike ritualer kan ha en betydning (Ribe-Nyhus, 2020, s. 482), mens Henriksen med sitatet over antyder at en forutsetning er at den innsatte må tro på virkelighetsoppfatningen som ritualet legger til grunn. Overført til denne avhandlingen kan en dermed hevde at dersom en ikke har en oppfatning av at det er en synd som en behøver tilgivelse for, vil heller ikke syndsbejennelsen ha noen virkning. Den innsatte må ha en forventning om at noe skal skje samt en motivasjon for å gjennomgå en endringsprosess (Henriksen, 2017, s. 22; Holm & Henriksen, 2019, s. 194).

3.3 Begrepsdefinisjoner

I dette delkapittelet vil jeg i et forsøk på å forklare noen begreper som ikke er en del av hovedteorien. Dette gjelder særlig syndsbegrepet, samt begrep som skyld, skyldfølelse, tilgivelse, anger og forsoning.

3.3.1 Luthersk syndsforståelse

Mennesker har til alle tider erfart at ikke alt i livet er godt. Vi rammes av sykdom, død og ulykker, og påfører oss selv og andre smerte og lidelser gjennom bevisste og ubevisste handlinger eller fravær av handling¹². Den kristne læren om synd kan tolkes som et forsøk på å forstå hvor dette vonde eller onde i oss og rundt oss kommer fra, et spørsmål som har blitt tolket svært ulikt i ulike kristne og ikke-kristne tradisjoner opp gjennom historien (Hegstad, 2015, s. 118). Når en snakker om synd i en kristen kontekst er det vanlig å skille mellom «synd» og «arvesynd». I artikkel II «Om Arvesynden» i Confessio Augustana, et av Dnks grunnlagsdokumenter, beskrives arvesynden som en del av menneskets grunnleggende livsvilkår (Brunvoll, 1972, s. 45).

Teologen Harald Hegstad (2015) skriver om synden at den primært uttrykker det onde som mennesket er subjekt for (s. 118). Et viktig aspekt med fenomenet i en luthersk kontekst er at den ikke kun ser synd som noe rent mellom-menneskelig og et moralsk fenomen, men også som noe som kan settes i sammenheng med menneskets brutte relasjon til Gud. Videre er det å synde, ifølge luthersk teologi, noe mennesker ikke kan velge bort, det er en del av menneskets «væren». Likevel, hevder Hegstad, vil det å med denne bakgrunn frasi mennesket ansvaret for sine handlinger, være å «...undergrave selve menneskets verdighet.» (Hegstad, 2015, s. 124). Synd settes slik i sammenheng med ansvar. Vi har *ikke* ansvar for hvordan vår natur er, men vi har derimot et ansvar for hvordan den kommer til uttrykk. Synden knyttes slik til handling. Dette innebærer at Gud kan stille mennesket ansvarlig for dets handlinger overfor andre. Men, det innebærer også at mennesket innenfor dette paradigmet behøver tilgivelse fra Gud, ikke kun fra den de har krenket gjennom handlinger eller ved å unnlate å handle.

3.3.2 Tilgivelse for syndene?

I følge klassisk luthersk teologi har mennesket gjennom dåpen fått tilgivelse for sin syndige natur. I dåpen blir en begravet med Kristus og reist opp igjen til en gjenopprettelse av en relasjon med Gud (Hegstad, 2015, s. 123). Likevel trenger mennesket gjentatt tilgivelse for hvordan denne syndigheten kommer til uttrykk. En bønn om tilgivelse fra Gud forutsetter en tro på at Gud anerkjenner mennesker som noe annet enn en synder. Det er denne muligheten for å bli anerkjent som et nytt menneske som Gud har gitt gjennom Jesu død på korset for menneskenes synder (Henriksen, 2008, s. 215). Men, vi behøver likevel, vel så mye for vår egen del, også

¹² Jeg skriver mer om handling, synd og tilgivelse i drøftingskapittelet. Der trekker jeg blant annet frem Hannah Arendt som beskriver hvordan det handlende menneske alltid risikerer å utilsiktet påføre andre smerte og lidelse (Arendt, 1972).

tilgivelse fra andre for hvordan mennesker lar sin syndige natur komme til uttrykk. Disse to formene for tilgivelse er det viktig å skille fra hverandre. Gud kan ikke være adressat for bønner om tilgivelse som et annet menneske skulle hatt for å få anerkjent og ivaretatt sin verdighet, og på samme måte kan heller ikke mennesker bes om tilgivelse for at vi har brutt ut av relasjonen til Gud. (Henriksen, 2008, s. 215). Denne menneskelige tilgivelsen, som kan gis når urett har blitt begått, gjenoppretter en form for balanse i relasjonen mellom offer og gjerningsmann, slik Leer-Salvesen skriver i *Tilgivelse* (1998, s. 92). Tilgivelsen er også en forutsetning for å kunne snakke om skyld, hevder Leer-Salvesen (s. 93).

Det ovennevnte synet på synd og tilgivelse er en tradisjonell, ganske dogmatisk luthersk forståelse av begrepene. Det er derfor nødvendig å poengtere at selv om den lutherske læren om synd ligger til grunn for DnK sitt syn på dogmet, kan ansatte i kirkesamfunnet (som denne studiens deltagere er) være mer eller mindre preget av denne syndsforståelsen. Siden dette er en empirisk studie vil det innebære at den enkelte deltager på ulikt vis vil teologisere over, og på ulike måter uttrykke sin forståelse av begreper som synd, tilgivelse og forsoning¹³. Det vil derfor være viktig å ha med seg en åpenhet for hva deltageren legger i tradisjonelle dogmatiske begreper. Når det er sagt, vil forståelsen av syndsbegrepet som ligger til grunn for denne avhandlingen, være Hegstads definisjon av synd som «det onde mennesket er subjekt for». En slik forståelse av syndsbegrepet kobler synd i stor grad opp mot handling og fordrer også at synd er noe mennesket kan og trenger å få tilgivelse for¹⁴.

3.3.3 Skyld, skyldfølelse, skam og syndsbekjennelse

Ifølge religionspsykologen Marie Farstad (2016) blandes ofte skyld og skam sammen. Dette, hevder hun, blir en mistolkning av begrepene (s. 28). Skam kan regnes som en følelse, mens skyld faller innunder en juridisk, rettslig og etisk kategori. Skyldfølelse og skyld henger heller ikke nødvendigvis sammen. En kan være skyldig uten å kjenne skyldfølelse, og en kan kjenne skyldfølelse uten å være skyldig. Farstad beskriver hvordan fraværet av skyldfølelse der den er berettiget, vil kunne skape utfordringer for våre omgivelser. Videre kan det å kjenne på

¹³ Kristin Graff-Kallevåg og Tone S. Kaufman (2021) har gjennomført en studie av ungdoms teologisering over syndsbegrepet. De fant at ungdommene de studerte i stor grad anså syndsbegrepet som relevant i sine liv, men at de tolket det på en måte som ikke kan sies å være tradisjonell luthersk. Synd ble hos ungdommene i større grad beskrevet som en moralsk kategori heller enn en ontologisk, slik jeg beskrev i 3.4.1 (Graff-Kallevåg & Kaufman, 2021, s. 270f).

¹⁴ En pågående diskusjon i moderne teologi går på hvordan synd kan forstås som individuell eller som en strukturell kategori, dvs. at synden innbakt i menneskelige strukturer. En talskvinne for en slik retning er teologen Cynthia Moe-Lobeda. Hun hevder at ved å leve slik vi gjør, bidrar vi til å opprettholde syndige strukturer som klassisme, seksisme, imperialisme og rasisme (Moe-Lobeda, 2013, s. 59).

skyldfølelse for noe som ikke er ens egen feil, være en belastning som nært kan knyttes opp mot skammen. Denne forvirringen i følelser kan blant annet skyldes oppvekstvilkår. Hun skriver: «For mange har det [å kjenne urettmessig skyld] sin rot i at de aldri fikk være barn» (Farstad, 2016, s. 28).

Skyld kan oppstå i forbindelse med synd, slik jeg gjorde rede for syndsbegrepet i 3.3.2., og en tradisjonell måte å ta et oppgjør med denne skylden på, er gjennom skriftemålet. Reformatoren Martin Luther var opptatt av skriftemålet, og ønsket å beholde det som det tredje sakrament, i tillegg til dåp og nattverd. Om skriftemålet skriver han i *Luthers lille katekisme*: «For presten eller en annen kristen bekjenner vi slikt som tynger samvittigheten og røver vår fred» (Brunvoll, 1972, s. 133). Luther fikk ikke viljen sin, og praksisen har i dag i stor grad mistet sin rolle i en luthersk kontekst (Berger Cameron, 2013, s. 96). Teologen Peder Olsen forsøkte på 60-tallet å gjøre skriftemålet aktuelt igjen, og skriver i boken *Det private skriftemål* fra 1961 at bekjennelsen knyttet til skriftemålet kan virke «frigjørende og fornyende på personligheten; og ofte blir det til helbredelse både for kropp og sjel» (s. 12) Videre skriver Luther at skriftemålet hjelper mennesket til å tro at Gud virkelig har tilgitt oss (Brunvoll, 1972, s. 133). Skriftemålet kan altså tilby den skriftende ressurs, ifølge Luther og Olsen, men slik Berger Cameron viser er ikke skriftemålet en veldig utbredt praksis blant dagens prester. Likevel har jeg fått bekreftet gjennom samtalene med denne studiens deltagere at skriftemålet kan spille en rolle i en fengselskontekst. I analysen kommer det eksempler på hvordan ritualet blir brukt av deltagerne.

Skriftemålet er det jeg velger å kalle en syndsbekjennelsesrelatert praksis. I løpet av arbeidet med avhandlingen har jeg endret hvordan jeg forholder meg til dette begrepet. I møte med det empiriske materialet har jeg innsett at jeg er nødt til å operere med en videre forståelse av hva en bekjennelsespraksis er enn det jeg i utgangspunktet gjorde. I begynnelsen av prosjektet tok jeg utgangspunkt i at en slik praksis var noe som skjer i et avgrenset omfang, slik for eksempel et skriftemål som er avgrenset av tid og sted. I arbeidet med analysen har jeg endret forståelse til at en bekjennelsespraksis vel så gjerne kan være en samtalerekke, der en prest forsøker å hjelpe den innsatte med dennes forhold til sin egen skyld, som et skriftemål med satt liturgi som foregår i 15 minutter på en fengselscelle eller et kontor. Denne forståelsen preger hvordan jeg forholder meg til funnene i analysen, da den åpner opp for å se syndsbekjennelsesrelatert praksis som en prosess, jamfør hovedkonklusjon nr. 1.

3.3.4 Anger, tilgivelse og forsoning

Når Ribe-Nyhus snakker om «indre soning», er dette gjerne i sammenheng med begreper som skyldbevissthet, ens indre moralsk stemme, anger og tilgivelse (både overfor seg selv og andre). Som nevnt i eksempelet fra retreaten han deltok på (se delkapittel 3.3) fikk han en sterk følelse av å bli tilgitt etter å ha bekjent sine synder og kjent på anger knyttet til det han hadde gjort. Dette førte til en forsoning med hans fortid. I dette delkapittelet skal jeg gå grundigere inn på hva som ligger i begrepene anger, tilgivelse og forsoning. Refleksjonene er hentet fra Jan-Olav Henriksen sitt bidrag i antologien *Fengselsliv og Menneskeverd* (2008): «Forsoning, oppgjør og tilgivelse», refleksjoner han igjen baserer på antropologien presentert i hans verk *Imago Dei* (Henriksen 2008, s. 202).

Anger er en erkjennelse av å ha handlet feil eller ikke strukket til. I det ligger en dypere erkjennelse av hvem man ønsker å være, eller *skulle* vært (Henriksen, 2008, s.203). En måler sine handlinger opp mot en moralsk standard en ikke har nådd opp til. Dette gjør angeren relasjonell, siden denne moralske standarden ikke ene og alene kan være uttrykk for enkeltmenneskets subjektive oppfatning (Henriksen, 2008, s. 207). Anger kan løsrive overgriperen fra dens handlinger ved å skape en nødvendig avstand til det en har gjort, gjennom at en greier å tenke historisk om seg selv. En sier: «dette har jeg gjort, det var galt, men jeg ønsker ikke å la det definere hva jeg gjør og hvem jeg er fremover». Denne avstanden (som ikke er en ansvarsfraskrivelse, heller tvert imot) gir offeret eller pårørende til offeret mulighet til å se handlingene separat fra den som begikk dem: «Du er mer enn dine handlinger». Ingen kan kreve tilgivelse fra et offer, men angeren åpner muligheten for at tilgivelse og forsoning lettere kan finne sted. Selv om anger ikke er en betingelse for å få tilgivelse, gir angeren en reell mulighet for overgriperen til å la tilgivelsen virke inn på seg og bli frigjørende (Henriksen, 2008, s.202f).

Sammen kan anger og tilgivelse skape forsoning, noe som kan være med på å gjenopprette brutte menneskelige fellesskap (Henriksen, 2008, s.203). Når en part ber om tilgivelse, blottstiller en seg for den andre og stiller seg åpen for den andres fortelling om deg selv. Dette krever derfor at en våger å være sårbar. Gjennom en slik sårbarhet godtar man at vi mennesker er helt avhengige av andre i vårt identitetssøkende arbeid, siden man gjennom tilgivelsen anerkjennes som mer enn sine handlinger i livene til dem man har forbrutt seg mot (Henriksen, 2008, s.208). Forsoning og tilgivelse er to størrelser det ofte settes likhetstegn mellom, men de

er ikke umiddelbart like størrelser. Teologen Lewis B. Smedes trekker frem følgende elementer for å skjelne mellom disse to:

Tilgivelse er individuell, forsoning er sosial. Tilgivelse krever bare en person, mens forsoning krever to. Tilgivelse er ubetinget, mens forsoning er betinget av krenkerens respons ovenfor den som tilgir. ... Tilgivelse kan skje uten forsoning, men forsoning kan ikke skje uten tilgivelse. (Smedes gjengitt i Henriksen, 2008, s. 210f)

I gjenoppbyggelsen av brutte menneskelige relasjoner og fellesskap står altså anger, tilgivelse og forsoning helt sentralt. Denne avhandlingen fokuserer på krenkerens del av disse prosessene, med fengselsprestens refleksjoner rundt erfaringer med innsattes prosesser knyttet til indre soning i sentrum.

3.4 Forskningsoversikt

De siste tiårene har det foregått flere ulike studier på lignende tematikk som den som her blir presentert. Mye av forskningen har dog rettet seg mot innsatte selv, og jeg har ikke klart å finne intervjuer av fengselsprester rundt lignende tematikk i en norsk kontekst. Mitt forskningsbidrag vil slik være et nyttig tilskudd til det mangfoldet av forskning som finnes på feltet fra før. Derimot finnes det en del tekster av fengselsprester, samt øvrige teologer, filosofer, religionsvitere og andre som har erfaring med å følge de innsattes indre prosesser. Noen av disse vil bli presentert her.

Etter drapet. Paul Leer-Salvesen

I *Etter drapet* har Leer-Salvesen intervjuet 13 drapetsdømte menn om deres tanker og refleksjoner rundt egen situasjon og temaer som soning, skyld og forsoning. Leer-Salvesen reflekterer rundt «bildet» vi har av drapetsmenn og andre gjerningsmenn – hvilke andre egenskaper ilegger vi noen som er dømt for alvorlige, kriminelle handlinger? Hvordan møter vi dem når de en dag kommer ut? Videre skriver han om de drapetsdømtes indre prosesser, hva som påvirker dem og hvordan ulike faktorer i fengselet (liknende det Ribe-Nyhus kaller ytre soning) kan endre dem i retning av mer eller mindre grad av erkjennelse mens de sitter inne. Studien interessant når det kommer til å sette ord på andre innsattes prosesser, slik de blir beskrevet av fengselsprestene som blir intervjuet i denne avhandlingen. Leer-Salvesen skriver mot slutten av boka om hvordan han mener straffen i større grad burde kunne romme den innsattes (livs)sorg. Han spør seg hvordan vi som samfunn kan romme både offerets og gjerningspersonens sorgprosesser og gi dem tid og rom til å foregå på en måte som gjør at sår med tiden vil heles.

«Experiences from a ritual of forgiveness». Vegard Holm & Jan-Olav Henriksen¹⁵

I artikkelen «Experiences from a ritual of forgiveness (2019)» ser Vegard Holm og Jan-Olav Henriksen på innsattes erfaring med én spesifikk praksis religiøs praksis: et tilgivelsesritual. I artikkelen går de gjennom refleksjonene og tankene til en gruppe innsatte som har deltatt på en 21-dagers ignatiansk retreat. Retreatens formål var å gi de innsatte en anledning til å bli konfrontert med seg selv, til å leve mer ansvarlig, samt gi dem økt livsmestring etter løslatelse. Sentralt for retreaten er et tilgivelsesritual, og Holm og Henriksen argumenterer for at dette ritualet, gjennom sin unike kontekst, bidrar med nye ressurser til de innsattes prosess med selvrefleksjon, reorientering og endring (Holm & Henriksen, 2019, s. 187).

Studien omtalt i artikkelen gir et bilde av hvordan et religiøst ritual fungerer i praksis, og er en nyttig bro mellom Henriksens analytiske kategorier og Ribe-Nyhus' selvopplevde prosesser knyttet til reorientering og endring. I konklusjonen hevder de at de religiøse ritualene setter i gang prosesser knyttet til det å rydde og sortere i eget liv, elementer Ribe-Nyhus hevder må være på plass før indre soning kan finne sted (Ribe-Nyhus, 2020, s. 482). Gjennom retreaten og dens praksiser utviklet også de innsatte en økt evne til empati og «mentalisering», samt sin evne til å skille mellom godt og ondt (Holm & Henriksen, 2019, s. 210).

Fengselsliv og menneskeverd. Harald Bekken (redaktør)

Fengselsliv og menneskeverd – Tekster om skyld og sorg, soning og forsoning (2008) er en antologi som inneholder tekster om tematikk som skyld, soning og forsoning i en fengselskontekst. Den er redigert av Harald Bekken og inneholder tekster av teologer, tidligere innsatte og fengselsprester. Boka er delt i tre deler der første del er preget av innsattes fortellinger. Andre del er skrevet av fengselsprester som på ulike måter drøfter tematikk knyttet til sin jobbhverdag, mens tredje del går mer systematisk til verks og drøfter aktuelle temaer. Det er særlig to av bidragene i denne antologien jeg vil benytte meg av: Jan-Olav Henriksen sin «Forsoning, oppgjør og tilgivelse» og Benny Birk Mortensen sin «Når sorg og skyld blir satt i fengsel». Henriksen skriver om forsoningens natur – tematikk som anger, tilgivelse og nevnte forsoning. Dette har jeg trukket frem i teori- og drøftingskapittelet. Mortensen skriver om skyldens levekår i en fengselskontekst, og hvordan skyldfølelse like gjerne kan komme til

¹⁵ Vegard Holm har et pågående doktorgradsarbeid der han forsker på effektene av retreat i en fengselskontekst. Da denne graden enda ikke er fullført, har jeg i stedet valgt å trekke frem denne artikkelen skrevet i samarbeid med Henriksen, da artikkelen bygger på det samme doktorgradsprosjektet.

uttrykk som en sorgreaksjon som ønsket om tilgivelse. Dette har jeg trukket inn i drøftingskapittelet.

Murer og moral. Terje Emil Fredwall

Fredwall baserer boka *Murer og moral* (2015) på sin doktoravhandling fra 2014 med samme navn. I sin studie har Fredwall intervjuet fengselsbetjenter om hvordan disse utfører sitt arbeid blant innsatte og hvordan de reflekterer over egen rolle. Ett av fokuspunktene er knyttet til åndelig omsorg, som faller innunder det en kan kalle «dynamisk sikkerhet». Der «statisk sikkerhet» handler om «kamera, gjerder og sånt», går åndelig omsorg innunder den dynamiske sikkerheten, for eksempel ved å gjøre det tryggere for alle å være i fengsel gjennom å snakke med de innsatte. Fredwall er sterkt inspirert av Paul-Leer Salvesen (som også er veileder på hans avhandling), og er i likhet med Leer-Salvesen opptatt av at mennesket må sees som et individ som har både «fysiske, psykiske, sosiale, eksistensielle og/eller religiøse behov, og disse behovene kan ikke utelukkende betraktes isolert, men som deler av en helhet» (s. 350). Et berøringspunkt mellom Fredwall og min forskning går på dette med at mennesket må sees på som et individ med ulike behov. Hvordan kan møtet mellom prest og innsatt, gjennom praksisene, komme de innsattes behov i møte?

“Old practices in new places: breaking violence through Ignatian exercises in a Swedish maximum security prison”. Tone S. Kaufman

Teologen Tone S. Kaufman (2017) undersøker i denne artikkelen hvilke faktorer som gjør ignatiansk spiritualitet til en relevant ressurs i et høysikkerhetsfengsel. Hun finner at ignatiansk spiritualitet gjennom sine øvelser viser en stor grad av fleksibilitet, relevans og tilpasningsdyktighet i møte med innsatte som har et «brutt og sårbart selv». Retreaten beskrives som begynnelsen på den innsattes reise: «although the retreat is but only the beginning of a long and strenuous journey, the inmates testify that it has been a life transforming experience» (Kaufman, 2017, s. 33). Kaufman skriver om hvordan retreaten for noen av deltagerne kan være den aller første gangen de våger å være i kontakt med sin sårbarhet gjennom at de våger å stole på andre med sin fortelling og alt den innebærer av seire og nederlag. Dette skjer gjennom at retreaten åpner opp et rom den innsatte ikke har ellers i fengselet. Dette rommet blir et sted der den innsatte kan få prosessere og hjelp til å håndtere deres personlige erfaringer knyttet til skyld og sorg.

«Riters kollektive kraft i overgangen fra fengsel og ut». Odd Gjøyen og Elisabeth Fransson

Fengselspresten Odd Gjøyen og forsker Elisabeth Fransson (2018) har studert sjelesorg i grupper, samt hvilke ressurser som oppstår i fellesskapet i forbindelse med et avskjedsritual for den innsattes opphold i fengselet (s. 4). Ritualen tar sikte på å ruste den innsatte til livet utenfor murene, og består av 7 trinn. Et viktig premiss for ritualen er at det skjer i forlengelse av en sjelesorgsgruppe bestående av (i dette tilfellet) 7 innsatte. Særlig punkt 3, 5, 6 og 7 er relevant for min studie. Disse punktene handler om å få satt ord på sin situasjon og hvordan det er å sone «akkurat nå», oppmuntrende ord fra de innsatte til den som skal løslates, selvrefleksjon fra den som skal løslates, samt et religiøst ritual (for eksempel bibellesning og bønn) der dette er naturlig. Gjøyen har utformet dette ritualen selv etter erfaring med innsatte som strever med å tilpasse seg livet på utsiden. Hans opplevelse er at løslatelsen er todelt: På den ene siden får den innsatte friheten sin tilbake. På den annen side mister hen sine trygge rammer, fellesskapet, og blir i stor grad overlatt til seg selv (s. 5)¹⁶. Gjøyen skriver om hvordan han som fengselsprest kan bidra til at de innsatte får en enklere overgang, og ikke minst får en økt erkjennelse av at de nå er ferdig sonet og kan bryte ut av sine handlings- og tankemønstre.

4 Analyse

4.1 Innledning til analyse

Hvordan reflekterer studiens deltagere rundt hvilke orienterings- og endringsressurser praksisene relatert til synsbekjennelse kan bidra med inn i den innsattes indre soningsprosess? I dette kapitlet vil jeg legge frem analysen av intervjuene med prestene Bård, Anne og Trond¹⁷. Disse tre jobber eller har jobbet i ulike fengselsinstallasjoner og alle tre har mange år som fengselsprest bak seg¹⁸. De har alle tatt ulike former for videreutdanning som Pastoral-klinisk utdanning (PKU), selvmordsforebyggende kurs, ulik kursing fra Presteforeningen (PF), osv.

¹⁶ Seneste rapport om dette kom fra Riksrevisjonen 20.10.2022. Der uttaler Riksrevisjonen: «Mange som blir løslatt fra fengsel, mangler bolig og har store økonomiske problemer. Årsaken er blant annet at samarbeidet mellom kriminalomsorgen og de velferdstjenestene som skal ta imot de løslatte ikke fungerer. Det svekker mulighetene for en vellykket tilbakeføring til samfunnet.» (Riksrevisjonen.no, 2022)

¹⁷ Navnene er fiktive, men gjenspeiler prestenes kjønn.

¹⁸ Det kan være forskjeller i synsbegrepet mellom for eksempel Øst- og Vestlandet, men da slike ulikheter ikke er gjenstand for studiens forskning, har jeg valgt å anonymisere hvor prestene er bosatt/arbeider.

I første fase av analysearbeidet tenkte jeg å strukturere analysen rundt analytiske kategorier hentet fra forskningsspørsmålene¹⁹, punkt for punkt. En slik analyse ville sett på hvilken del av materialet som kunne falle innunder betegnelsen orienteringsressurser, deretter endringsressurser, og til slutt tilfeller der prestene mente disse ressursene spiller inn på den innsattes indre soningsprosess. Etter gjentatte forsøk på å få til en slik oppbygning av kapitlet, endret jeg strategi. Kategoriene gikk for mye over i hverandre og historiene prestene fortalte var for komplekse til at en slik oppdeling ville være fruktbar. I tillegg la jeg merke til hvordan denne struktureringen førte til at jeg forsøkte å bearbeide det empiriske materialet til å passe inn i noen forhåndsbestemte, analytiske kategorier. I prosessen med det analytiske arbeidet oppdaget jeg at å ta utgangspunkt i prestenes egne fortellinger, for så å koble teoribaserte kategorier på elementene som kommer frem i disse fortellingene, i større grad åpnet opp det empiriske materialet for analysen. Slik blir tilnærmingen til analysen en abduktiv tilnærming, der det empiriske materialet hele tiden er i dialog med teorien, men med et klart utgangspunkt i empirien.

Med utgangspunkt i ovennevnte refleksjoner rundt analysen, er kapitlet strukturert på følgende måte: Først, i delkapittel 4.3., gjør jeg rede for det jeg kaller «narrativet». Dette narrative tar utgangspunkt i prestenes fortellinger om hvordan innsatte kan være i en prosess der de får stadig økende erkjennelse knyttet til egen skyld. De beskriver en ideell bevegelse fra benektelse av skyld i retning av innrømmelse, gjerne iblandet fortvilelse. Derfra beveger prosessen den innsatte i retning av å tro at et oppgjør med skylden er mulig, før dette oppgjøret til slutt kan finne sted²⁰. Videre i analysen går jeg inn i hver enkelt del av dette narrative. Prestene beskriver at innsatte kan ha skyldstiltærminger som lukker eller åpner for oppgjøret, noe som vil bli tematisert i 4.4. Videre, i 4.5., analyserer jeg hvordan prestene reflekterer rundt prosessen som leder frem mot det mulige oppgjøret. Mot slutten av kapitlet, i 4.6., er fokuset prestenes beskrivelse av hvordan et oppgjør med egen skyld kan finne sted, samt hvilke følger det å føle seg tilgitt kan føre til hos den innsatte. I sistnevnte delkapittel får også prestenes erfaringer med bruk av konkrete ritual plass.

Jeg vil understreke at selv om analysekategoriene fra metodekapitlet ikke er styrende for oppbygningen av kapitlet, så er de likevel med i bakgrunnen også i denne måten å strukturere analysen på. I møte med det empiriske materialet ser jeg hele tiden etter hvordan prestene

¹⁹ Se 2.4.2 for ytterligere utgreiing av analysekategorier.

²⁰ Hele denne prosessen kan beskrives som en indre soningsprosess slik jeg har gjort rede for begrepet i teorikapitlet (3.2.)

reflekterer over eventuelle orienterings- og endringsressurser som de innsatte kan tilegne seg i forbindelse med praksisene, samt hvordan disse spiller inn på den innsattes indre soning. Denne koblingen kommer derimot tydeligere inn i drøftingskapittelet, som i seg selv er strukturert nettopp etter disse kategoriene.

4.2 *Narrativet*

Studiens deltagere beskriver en bevegelse hos den innsatte fra fornektelse, via en gryende erkjennelse, til en tilstand der den innsatte tror at et oppgjør er mulig. Det er et tydelig ønske hos deltagerne at denne bevegelsen skal finne sted hos innsatte som behøver det, og jeg har derfor kalt denne bevegelsen for «ideell». Som en forutsetning for denne bevegelsen beskriver prestene en underliggende prosess, der målet er å jobbe seg bort fra et narrativ som lukker for erkjennelsen i retning av et narrativ som innebærer et håp om og tro på at oppgjøret er mulig. Trond beskriver hvordan den ovennevnte bevegelsen bort fra et slik narrativ kunne se ut hos innsatte: «Det var en bevegelse fra fornektelse, negativitet, bitterhet, hevn – til bekjennelse og erkjennelse.» Som jeg senere vil vise, så beskriver prestene hvordan elementer som det å våge å åpne seg og ærlig sette ord på sin fortelling, spiller inn på prosessen som ligger under en slik bevegelse. Dette, forteller de, krever en tillitsfull relasjon mellom prest og innsatt. Prestenes primære oppgave beskrives som å være til stede og kunne hjelpe den innsatte i denne prosessen. Anne beskriver hvordan en slik prosess henger tett sammen med det å tale sant om livet: «Målet mitt er at den innsatte skal snakke sant om livet. Når et menneske snakker sant, har det fått mange flere redskaper til å klare og bære sitt eget liv.»

En gjennomgående faktor i prestenes skildring av den innsattes prosess er knyttet til erkjennelse. Trond beskriver erkjennelsen som en form for drivkraft i bevegelsen bort fra fornektelse og bitterhet, og han reflekterer over hva erkjennelsen kan føre til i den innsattes liv:

[Du har] de som erkjenner skyld. Jeg har møtt noen av dem utenfor murene og mange av dem lever gode liv. De erkjenner skyld, soner lange dommer, kommer seg videre, bygger opp sitt liv, får seg utdanning og familie. Mens de gutta som [ikke erkjenner skyld], de kommer ikke dit.

Erkjennelsen²¹ beskrives her som en forutsetning for å komme seg videre etter en dom, for å kunne angre på en konstruktiv måte og dermed også for å løsrive seg fra den destruktive skylden.

En bemerkning til dette narrativet er at det fort kan virke som om «problemet» kun blir plassert på den innsattes side. Men er det så enkelt? I kapittel 4.4.2 forteller jeg om innsatte som selv ønsket og erkjente at forsoning var nødvendig, men som likevel ikke gjennomgikk en indre soningsprosess av ulike årsaker. En slik årsak kan, som nevnt i metodekapittelet, ligge i relasjonen mellom prest og innsatt²², det kan ligge i den innsattes egen psykiske helse²³, eller være knyttet til andre årsaker som de ytre soningsforholdene, slik Ribe-Nyhus er inne på. I det følgende vil jeg gjøre rede for tre ulike stadier en innsatt kan være på i forkant av erkjennelsen, slik de blir beskrevet av deltagerne.

4.3 Ulike tilnærminger til skyld og muligheten for tilgivelse

I dette delkapittelet fokuserer analysen på hvordan prestene snakker om og reflekterer rundt hvordan innsatte nærmer seg tematikk som tilgivelse, erkjennelse og forsoning på svært ulike måter: noen benekter og avviser at de har gjort noe galt; andre uttrykker at de har gjort så mye galt at det ikke finnes tilgivelse og forsoning for dem; mens noen kjenner på sterk skyldfølelse og ønsker utløp for den, men av ulike grunner klarer de ikke legge skylden fra seg. I siste delkapittel vil jeg reflektere rundt innsatte som enda ikke har opplevd forsoning, men tror og håper at det er mulig likevel.

4.3.1 Forsoning er ikke nødvendig

Den første tilnæringsmåten til egen skyld innebærer innsatte som ikke tar inn over seg konsekvensene av det de har gjort. De bortforklarer og finner utflukter, og ser på seg selv som brikker i et større spill der deres rolle ikke har noe å si: Anne: «Veldig mange finner utflukter og sier: «hvis ikke jeg hadde gjort det så ville noen andre gjort det.» Tidvis unnskylder de seg selv med at det ville vært verre hvis andre hadde gjort det de selv har gjort. Det er med andre ord nok av grunner til at disse innsatte ikke behøver tilgivelsen, noe Anne omtaler som et hinder

²¹ Erkjennelse har, ifølge Det norske akademis ordbok, to hoved-definisjoner. 1: resultat av tankemessig bearbeidelse av erfaringer; forståelse; kunnskap. 2: innrømmelse; vedgåelse. Det kan virke som om prestene i løpet av intervjuene bruker begge disse meningene om hverandre. I akkurat dette tilfellet kan det virke som om «innrømmelse» og «vedgåelse» er den mest nærliggende tolkningen. <https://naob.no/ordbok/erkjennelse>

²² Ref. fotnote 5 der jeg utdyper Marianne Gaardens forskning fra 2013.

²³ I rapporten *Kartlegging av helse- og omsorgsbehov blant innsatte i fengsel* (2022) av Magnussen og Tingvold, kommer det frem at 92% av innsatte i norske fengsler har en personlighetsforstyrrelse eller annen psykisk lidelse (s. 1).

for at de skal kunne være i en god prosess knyttet til egen erkjennelse. Trond trekker frem kriminelle gjengers indre etikk som forklaring på hvorfor noen innsatte ikke kjenner på skyld: «De [innsatte som ikke kjenner på skyld] har en indre etikk som forsvarer gjerningen, dermed kommer man ikke til erkjennelsen av at dette er galt.» I møte med en slik holdning beskriver Anne at hun tidvis blir ganske hard og konfronterende mot den innsatte, da hun opplever at de lyver overfor seg selv og de rundt dem. Denne lyvingen opplever hun som destruktiv, og da særlig den overfor seg selv. Hun trekker derfor frem sannheten som et viktig element i den innsattes prosess. «Det som er viktig er om han snakker sant overfor seg selv. Sant om hva han har gjort, eller hvordan livet er.» Videre sier hun: «Når et menneske snakker sant har det fått mange flere redskaper til å klare og bære sitt eget liv.»

4.3.2 Forsoning finnes ikke / er ikke oppnåelig

En annen holdning til egen skyld som kommer frem gjennom intervjuene innebærer at den innsatte erkjenner at tilgivelsen og oppgjøret er nødvendig, men at den ikke er innen rekkevidde av ulike grunner. Trond beskriver møter med innsatte som gikk og plaget seg selv med det de hadde gjort. Innimellom konfronterte han dem og spurte: «Hvor lenge skal du plage deg med dette?» Noen ganger førte dette til gode samtaler og prosesser knyttet til egen skyld, men andre ganger virket det som om den innsatte hadde gitt seg selv opp. Bård, på sin side, forteller om innsatte som mener de fortjener å havne i helvete på grunn av det gale de har gjort. Dette beskrives av Bård som en destruktiv skyldfølelse, en skyld som ikke fører prosessen videre. Han forteller at dette er en holdning flere av de innsatte sitter med, at de selv er «fortapte» og ikke kan hjelpes av andre. I stedet legges byrden til å hjelpe seg selv på den innsattes egne skuldre, noe Bård mener kommer til uttrykk gjennom en slik holdning: «Nei, jeg får gjøre så godt jeg kan...». Dette er innsatte som, ifølge Bård, gjerne ender opp med å forbli i sitt kriminelle handlingsmønster, og en kan kanskje oppsummere denne tilnærmingen med setningen: «Jeg er et monster, men det er bare slik jeg er». En slik holdning viser uttrykker et uskarpt skille mellom egne handlinger og identitet. Det du gjør definerer den du er.

En annen variant av denne tilnærmingen på skyld innebærer innsatte som har uttrykt et sterkt behov for å ta et oppgjør, men som ikke får dette oppgjøret: «T: Det var noen som hadde begått grove forbrytelser og som hadde veldig behov for å gjøre opp.» Noen innsatte fikk dette oppgjøret, enten det er i form av skriftemål, lengre samtaleprosess, oppgjør med egen familie eller offeret for den kriminelle handlingen. Trond forteller også om enkelte innsatte som ikke fikk utløp for denne skyldfølelsen noe sted. For noen endte dette i selvmord: «T: Han tok livet

av seg.. Han klarte ikke å leve med den skyldfølelsen.» Felles for begge disse to tilnærmingene virker å være fraværet av håp. Bård forteller om innsatte som ikke har noe håp om at forsoning og oppgjør er mulig. Trond beskriver innsatte som mangler håp om at det finnes noe som kan ta skylden bort fra dem, en tilgivelse og et oppgjør som vil virke forløsende. Selv om håpet ikke er til stede, beskriver prestene at denne gruppen innsatte har kommet et stykke i erkjennelsesprosessen knyttet til skyld, jamfør Annes ord: «Men så har du jo de som virkelig kjenner på at det de har gjort er helt ubotelig. Da er det prosesser som har skjedd altså.».

4.3.3 En tilnærming til skyld som åpner for videre prosess

Det finnes også fortellinger hos prestene om innsatte med et avklart forhold til egen skyld. Disse beskrives som å ha kommet langt i sin prosess. Trond forteller om en innsatt som hadde et ønske om å fortelle ham om alt det han hadde gjort, for deretter å få tilgivelse for syndene i etterkant: «Vi satte oss på kontoret og han fortalte meg alt. Deretter gav jeg ham syndenes forlatelse.» På spørsmål om den innsatte ble myk²⁴, svarer Trond: «ja, han ble myk.» Bård har lignende opplevelser. Han beskriver en episode med en som virket nedfor og straffet seg selv på grunn av det gale han hadde gjort, og som egentlig ikke så noen fremtid: «Så jeg spurte om han ønsket tilgivelse i Jesu navn. «Ja», sa han. Og han fikk tilgivelse og var svært takknemlig for det.».

4.4 Den innsattes prosess: sortering, sårbarhet og ansvarliggjøring

Når prestene snakker om hva som bidrar til den innsattes bevegelse i retning av et avklart forhold til egen skyld, er det særlig tre elementer som går igjen: sortering, det å vise sårbarhet og ansvarliggjøring. I det følgende vil jeg peke på hvordan studiens deltagere på ulikt vis beskriver disse tre faktorene som mer og mindre nødvendige for fremdriften til den innsattes prosess.

4.4.1 Sorteringsarbeidet

Som vi så i delkapittel 4.3., er det ikke uvanlig at innsatte har et komplisert forhold til egen skyld og fortid når de kommer i fengsel. Bård uttrykker det slik: «B: de kommer med en miks av ting som ikke nødvendigvis går på det de har gjort, men på det som livet har ført med seg.» Grunnen til at de havnet bak murene er ikke det eneste den innsatte strever med å forholde seg til, men også at livet ble som det ble. Oppvekst, kompliserte relasjoner, tidlige dårlige valg og opplevelsen av å ha blitt behandlet dårlig – alt dette blandes sammen med det faktum at de har

²⁴ Trond sitt begrep for å beskrive hvordan den innsatte forholder seg til egen skyld på. Se: 4.5.

gjort en straffbar handling som har gjort at de har fått en domfellelse²⁵. Dette er et vanskelig landskap å navigere i for en sjelesørger, og deltagerne beskriver situasjoner der innsatte kan ha et behov for å bekjenne noe som ikke er ens eget, slik for eksempel Trond beskriver det:

Trond: Noen ganger tar jeg opp i samtale dette med falsk og riktig skyldfølelse. Hvis man har behov for å bekjenne falsk skyldfølelse som synd, er det ikke sikkert det er lurt å bekrefte det, men det er uansett viktig å møte personen i det.

Bård forteller om innsatte som gjennom samtalerekker får hjelp til å sortere ut hva de selv må stå til ansvar for og hva som har blitt påført dem gjennom livet fra andre: «Å rydde opp i hva som er mitt og hva som er andres i forkant av skriftemålet blir veldig viktig.» Dette sorteringsarbeidet innebærer en prosess i å bli kjent med seg selv, sin fortid, skue bakover for å se hvorfor en er der en er og for å skjønne hvor en skal gå derfra. Bård snakker videre om de ulike måtene å forholde seg sin egen historie som kan komme ut av sorteringsarbeidet:

Bård: Noen ganger er det hensiktsmessig å klage, andre ganger anklage andre for det du selv har blitt påført, ja kanskje til og med anmelde. Noe må du ta ansvar for sjøl. Dette må du sørge ut, for nå har du ødelagt livet ditt.

Resultatet av et slikt sorteringsarbeid, mener Bård, er at den innsatte får sortert ut hva en kan klage over til Gud eller andre, hva en kan anklage eller anmelde andre for, samt hva en er nødt til å ta ansvar for selv. Dette siste punktet innebærer både å lære seg å handle annerledes, men også om å innse hvor livet er kommet, at ens handlinger har fått konsekvenser. Dette må sørges ut for å kunne komme seg videre fra. Bård beskriver klagen til Gud som frigjørende og et skriftemål i seg selv: «Å hjelpe folk til å klage til Gud har jeg gjort mye. ... Dette har vært frigjørende for de innsatte. Jeg ser at å sette ord på det nesten i seg selv er som et skriftemål.». Videre snakker han om erfaringer med innsatte som har fått «letta seg» gjennom klagen, som har innsett at det de trengte ikke var tilgivelse, men forståelse for at livet var gått galt. Det å vedkjenne seg dette, å sette ord på følelsene sine, beskriver han som en viktig ressurs i den innsattes prosess med å bearbeide egen fortid: «Å sette ord på det i stedet for å gå med det som en byrde. Klagen ble slik et sted å legge byrden fra seg.»

Sorgen fremstår som en sentral del av prosessen med å anerkjenne hvor en har havnet i livet. Trond snakker om det å akseptere at man har «bomma på livet». Han forteller at han, i møte

²⁵ Narrativet kan også gjelde de som sitter på varetekt, men da lar domfellelsen riktignok vente på seg. I enkelte fengsler kan en sitte i varetekt i over 2 år mens saken etterforskes. I mellomtiden utvides varetekten med 4 uker av gangen.

med innsatte, beskriver det å synde som å bomme på livet. Gjennom våre ulike handlinger så bommer vi på hva et godt liv er, og noen bommer gang på gang. Han beskriver dette som et språk de innsatte forstår og kan relatere seg til, siden de fleste sitter med en erfaring av å ha bommet:

Trond: De [innsatte] vet veldig godt hvordan det er å bomme på livet. De vet akkurat hva som har ført dem dit de har kommet. Slik blir det [syndsbegrepet] hekta på livet de har levd, ikke forbundet med regler og punkter.

Denne anekdoten bruker han for å hjelpe den innsatte til å forstå sin egen livshistorie: «Det er et forsøk på å hjelpe folk til å få tanker og bilder til å sette ord på sin fortelling.» Slik, beskriver han, greier den innsatte i større grad å se hvordan hans handlinger og valg har påvirket hans historie og fått konsekvenser for seg selv og andre, eksemplifisert gjennom følgende oppdiktede (av Trond) sitat: «Jeg tok et valg, men det var en dårlig vurdering. Jeg bomma og det har fått konsekvenser.». Trond beskriver at innsatte kan reagere på ulikt vis etter å ha kommet til den erkjennelsen at de har bommet. Noen blir flau, noen sorgtunge, noen sinte. Denne flauheten, mener Anne, reflekterer at den innsatte har kommet lenger i sin erkjennelsesprosess: «De [som er flau for å sitte inne] har kommet et stykke lengre i bevisstheten om at de har gjort noe galt. Det kan være et godt utgangspunkt for videre prosess».

4.4.2 Sårbarhet og det å snakke sant om livet

Det å komme i kontakt med egen sårbarhet anses som essensielt av deltagerne for å komme seg videre i egen prosess. Trond snakker om sammenhengen mellom å vise svakhet og det å skape gode og tillitsfulle relasjoner mellom prest og innsatte og innsatte imellom:

Trond: Det å snakke sant om sitt eget liv skaper fellesskap og nærhet. Du bruker din egen svakhet for å skape allianser med andre. Du bruker ikke din perfekte rolle og sier: «hør på meg!» Men du sier i stedet: «jeg har gjort feil i livet og har ikke alltid hatt livet mitt på stell.»

Gjennom å snakke sant om egne feiltrinn uten å bli privat, antyder Trond her at presten kan skape en kultur for å være i kontakt med sin egen sårbarhet i fengsel. En slik kultur er det behov for, hevder Anne, når hun snakker om at rommet for sårbarhet og ærlighet i fengsel er svært begrenset. Tillit og ærlighet, hevder hun, er ting vi må øve oss på å vise, men fengselet er ikke det beste stedet å øve seg på. Anne trekker frem det sårbare og potensielt skumle i å fortelle sitt eget liv til presten, og hevder at en del innsatte ikke nødvendigvis har hatt så mye rom for å kunne snakke åpent og ærlig om sin livssituasjon: «Det hender ofte at de forteller ting til presten

som de kanskje aldri har fortalt til noen før.» Denne tilliten reflekterer Bård over, og han konkluderer med at det kan skyldes at presten er den med strengest taushetsplikt – hen skal ikke kunne ha noen innvirkning på den innsattes sak, vurdering av prøveløslatelse og soningsforhold, osv.

Når jeg spør Anne om hva hun tror disse samtalen gjør med den innsatte, trekker hun frem at det å vise tillitt til et annet menneske kan gjøre noe med deg: «Du blir mer menneskelig siden du våger å stole på et annet menneske.» På den måten, hevder hun, forstår kanskje den innsatte at hen har mulighet til å gjøre noe med livet sitt og dermed også skape en reell endring. Når jeg spør henne om hva det gjør med den innsatte å snakke sant om sitt liv overfor for eksempel presten, svarer hun: «Det setter i gang et eller annet. Det er det jeg opplever. Det kommer en bevissthet, og de får en større evne til å se seg selv». Videre forteller hun at det er essensielt at den innsatte er i kontakt med sin egen sårbarhet når hen driver med en slik historiefortelling. Når denne kontakten ikke er til stede, kan hun merke det: «Den historien er ikke relevant, for der kommer ikke det såre inn». Det er når de formulerer tanker de ikke har våget eller klart å tenke tidligere, eller anerkjenner følelser de ikke har greid å anerkjenne, at endringer finner sted ifølge Anne: «Når det skjer at de sier noe som de aldri har fortalt før, da begynner det å skje noen endringer av et eller annet slag».

Trond forteller om noe av de samme erfaringene når han sier at «Mennesket kommer ikke videre hvis ikke det er ærlig mot seg selv og ser seg selv i speilet. Men det er en modningsprosess». Denne modningsprosessen blir sterkt forhindret av å lyve til seg selv, noe Trond er tydelig på konsekvensene av: «Å lyve for seg selv er livsødeleggende. Da ødelegger du selve apparatet». Erkjennelsesprosessen er ikke noe en kan tvinge frem, forteller han, men prestene kan tilrettelegge for den i varierende grad. En måte å gjøre dette på er gjennom ansvarliggjøring og konfrontasjon. En annen måte er gjennom å vise den innsatte godhet, og på den måten gi en slags form for indre oppreisning, noe Anne reflekterer over:

Anne: Jeg tenker at det er veldig mye som kan bidra til at noen våkner opp. Det kan være å bli møtt av smil, å få en gave, at kjøkkengutten gir deg en ekstra kjøttkake. Det kan være at en innsatt opplever at noen er snill mot akkurat ham, så kan det være med på å gjøre at man våkner litt opp.

Anne forteller her at fengselet er et sted med mye mistro, noe som kan forhindre gode prosesser, også når det kommer til det å være i kontakt med sin sårbarhet. Sårbarhet krever tillit og gode relasjoner, noe deltagerne sier det er dårligere vekstvilkår for i fengselet enn verden utenfor. De

innsatte er mye sammen i grupper, med få muligheter til å få gode samtaler én til én. Men, det finnes også eksempler på sjelesorg og gode samtaler i grupper, noe Trond har blandet erfaring med: «Det å skape en arena for trygge samtaler i en gruppe er kanskje litt vanskeligere, for da må du vise svakhet.» Når en greier å skape trygge rom for den dype samtalen, og den innsattes erkjennelse er kommet såpass langt at den innsatte «våkner opp», da er det dype prosesser som har skjedd, ifølge Trond: «Når først erkjennelsen kommer, da går det dypt altså. Du ser smerten i hvitøyet og begynner å ta inn over deg at her er det noen som har mista sønnen sin.» Når den innsatte først er kommet dit at en tar inn over seg smertene en har påført – at ens offer hadde et liv, venner, barn, en mor. Da, hevder Trond, er det en dør som åpnes for endring: «Da begynner endringen. Og den syndsbejennelsen, selv om det ikke er blitt gjort i en sånn skrifttemålssetting, den gjør noe med deg.»

4.4.3 Ansvarliggjøring og konfrontasjon

Når den innsatte har fått hatt en prosess med opprydning og sortering, samt kommet i kontakt med egen sårbarhet, kan det virke som om det er rom for å bli konfrontert med hvordan de lever livet sitt og forholder seg til dem rundt seg. Når jeg spør Trond om hva som bidrar til den innsattes erkjennelsesprosess, forteller han om noen episoder tidlig i hans karriere der han var ettergivende med innsatte. I møte med innsatte som satt inne for grov kriminalitet og benektet all skyld, kunne han finne seg selv i en posisjon der han så godt som støttet den innsatte i valget hen tok i å begå den kriminelle handlingen. Dette, hevder Trond, hindrer den innsattes erkjennelsesprosess. Han forteller:

Trond: Noen av disse innsatte ble etter hvert overført, får andre sjelesørgere som i større grad kjører dem litt. Og da var det som om det åpnet seg dører for dem. Da har tiden gått, refleksjoner har skjedd, og tiden er etter hvert moden for å si: «Vet du hva? [Offeret] har faktisk noen foreldre, det er sant...» Og så kommer erkjennelsen. Og så kommer oppgjøret. Og så kommer befrielsen.

Også Bård snakker mye om ansvarliggjøring og konfrontasjon. Han understreket ved flere anledninger viktigheten av å lage avtaler med innsatte om hva de ønsket å snakke om, hva han selv kunne spørre om og hva den innsatte ønsket å oppnå gjennom samtalene – en slags bestilling. Disse avtalene gav ham et mandat til å konfrontere den innsatte: «Fordi jeg hadde avtale om at jeg skulle jobbe med «det og det», kunne jeg være veldig direkte. Da kunne jeg si: ja, men dette er jo galt! Dette er jo synd». Han sammenligner rollen han tidvis inntok overfor innsatte som en tannlege:

Bård: Tannlegen får lov til å kikke inn i kjeften din. ... På samme måte er det når jeg har fått lov til å se på livet til innsatte, for eksempel når noen har blitt tatt med overgrepsmateriale og ønsker å skjønne hvor det gikk galt. Da kan jeg være direkte.

Bård understreker at hans mandat hele tiden må defineres av den innsatte, han kan ikke foreta seg noe som den innsatte ikke har gitt ham løyve til: «B: Jeg spurte hele tiden, det gav dem tillit og trygghet. De hadde råderetten over sitt eget liv.» Konfrontasjon er også tema i intervjuet med Anne. Enkelte momenter, som fattigdomstematikk, synes hun gjør samtalen om skyld og anger vanskelig: «Skal man legge enda mer stein til byrden på en måte?». Hun forteller også at hun kan være konfronterende ovenfor innsatte og deres handlinger i enkelte situasjoner, særlig hustyver: «Da blir jeg veldig streng og sier: «det gjør du ikke! Da får du heller stjele fra en bedrift»».

4.5 Betydningen av skriftemålet for prosessen

Analysens siste del handler om hvilken betydning prestene oppfatter at særlig skriftemålet har for den innsattes prosess. Prestene beskriver hvordan skriftemålet kan spille en rolle i prosessen med å bli forsonet med skyld knyttet til det en har gjort, samt i det å erkjenne at de faktisk har fått tilgivelse. De beskriver flere endringer hos de innsatte i kjølvannet av denne forsoningen med skyld og erkjennelsen av tilgivelse, og i det følgende skal jeg analysere hvordan prestene beskriver skriftemålets rolle i denne prosessen.

Bård beskriver hvordan innsatte endrer karakter etter skriftemålet og prosessen i forkant. Mange av de innsatte han har møtt har sittet med mye sinne overfor fengselsbetjentene, og gjennom samtaler fikk de innsatte hjelp til å sortere ut hva de selv måtte ta ansvar for i den relasjonen, hva betjentene måtte ta på sin kappe, osv. Gjennom slike samtaler opplevde han at flere innsatte innså hvor de selv hadde handlet galt og når de hadde oppført seg dårlig. Når dette arbeidet først var gjort, kunne de innsatte gjennomgå et skriftemålsritual: «Noen av dem skrifta og endra karakter. Endra holdning. Gikk fra å være noen som bare klagde til å ta et reelt ansvar». Når jeg spør Bård hva det er med skriftemålet som han tror har denne effekten på noen innsatte, svarer han kontant: «Oppgjøret. De får hjelp til å ta ansvar for livet sitt». Videre snakker han om hvordan innsatte må våge å åpne seg opp for endringene som følger av denne prosessen: «Det kommer jo ikke noe i en lukket hånd. Hvis du er såret og er full av faen, og sinna, så kan du ikke få noe heller. Du må åpne handa.» Skriftemålet, hevder Bård, kan hjelpe den innsatte til å åpne handa. Men, dette forutsetter at en grad av erkjennelse først er på plass: «Ja, jeg kjenner at jeg er forbanna på faren min, og det preger meg».

Tilgivelsen noen innsatte kjenner i forbindelse med skriftemålet kan også føre til en fysisk lettelse og en følelse av frihet. Trond forteller om innsatte som får en fysisk lettelse etter tilsigelsen som hører til skriftemålet: «Når du sier det er det en mange kilo som tas av skuldrene mine». Endringer gjennom skriftemålet kan også komme til uttrykk gjennom en følelse av å bli satt fri. Trond beretter om innsatte som har fått en følelse av frihet: «De snakket om å bli satt fri, selv om de hadde mange år igjen [å sone]». Trond hevder at dette gjerne er innsatte som over tid har benektet hva de har gjort, men som i møte med bibeltekster, stillhet og meditasjon får seg en oppvåkning og sier: «Men! Det er jo noe i dette [med skyld] også!». Trond trekker frem vekstpotensialet i denne opplevelsen, og opplever at flere innsatte etter denne oppvåkningen gjerne endrer karakter mens de fremdeles sitter inne.

Når jeg spør Trond om han kan merke en forskjell hos den innsatte når hen får satt ord på egen skyldfølelse og anger, introduserer han begrepet mykhet: «Når [erkjennelsen] skjer så blir man liksom litt mykere. Altså selvinnsikten er større, man blir litt mykere i uttalelsene sine.» Når dette skjer, sier han, kommer det til uttrykk hos den innsatte gjennom uttalelser som: «jeg angrer på det jeg har gjort», eller at den innsatte uttrykker at de ville gjort det bedre hvis de fikk anledning til å prøve på nytt. Mykheten som kommer med erkjennelsen gir grobunn for vekst hos den innsatte, ifølge Trond. Veksten mener han kan legge til rette for at livet kan gå videre etter endt soning. Denne formuleringen, mykhet, kommer han tilbake til gjentatte ganger i løpet av intervjuet, og han kontrasterer det til det å være hard: «Det er en sånn hardhet når ikke erkjennelsen er der, det forundrer meg.» For å forsøke å forklare hva som fremmer denne mykheten, peker Trond på hvilke systemer mennesket lever etter: «Det er enkelte systemer som fremelsker hardheten som en god verdi, mens andre systemer fremhever det myke, det sanne».

4.6 Hovedkonklusjon av analysen

I det foregående har jeg foretatt en analyse av de tre transkriberte intervjuene. Når jeg nå skal presentere analysens hovedkonklusjon, gjør jeg det med avhandlingens forskningsspørsmål og analysekategoriene jeg har hentet derfra, *in mente*. Dette innebærer at jeg gjennom hovedkonklusjonene forsøker å hente frem hvordan prestene beskriver hvilke orienterings- og endringsressurser prestene oppfatter at de innsatte kan få i forbindelse med praksiser knyttet til syndsbejelse, samt hvordan disse ressursene påvirker den innsattes indre soningsprosess.

Konklusjon 1: Praksisen kan ikke sees isolert, men er del av en større prosess.

Et gjennomgående tema i det empiriske materialet er at skriftemålet og dets relaterte praksiser ikke kan sees isolert, men er en del av en større prosess. At prestene skulle legge så mye vekt på denne prosessen, var noe jeg ikke forutså i forkant av analysen. Denne prosessen går forut for skriftemålet, og fortsetter sannsynligvis etter, selv om dette er noe prestene ikke har snakket så mye om. Som en del av denne prosessen trekker prestene frem viktigheten av at en innsatte får jobbet med hvor hen kommer fra, hvor hen er nå og hvordan hen kan komme seg videre i livet. Dette kaller de «sorteringsarbeidet». En slik prosess inneholder elementer av både orientering og endring slik de er beskrevet i teorikapittelet. Orienteringen kan blant annet ligge i det nevnte sorteringsarbeidet, mens endringen kan ligge i hvordan prestene beskriver at den innsatte gjennom prosessen får ressurser til å over tid endre sin oppfatning av seg selv, sine handlinger og årsaken til at en har fått en dom.

Prestene beskriver evnen til å vise sårbarhet som en forutsetning for en slik prosess, mens det å vise sårbarhet forutsetter tillit til prosessen og til presten selv, samt håpet om å kunne bli tilgitt. Gjennom prosessen får den innsatte også ressurser til å omsette denne reorienteringen til et konkret, endret handlingsmønster. Orienteringen og endringen kan ikke utelukkende knyttes opp mot ett spesifikt punkt i prosessen. Samtidig gir materialet også grunnlag for å knytte for eksempel reorienteringen opp mot skriftemålet, slik som når prestene beskriver hvordan innsatte kjenner seg tilgitt i etterkant av et skriftemålsritual.

Konklusjon 2: Prestene beskriver en ideell bevegelse i den innsattes forhold til skyld.

Felles hos alle tre prestene er at de beskriver det jeg har valgt å kalle en «ideell bevegelse» i den innsattes forhold til egen skyld, fra benektelse i retning av erkjennelsen og anger. Dette ligner det Ribe-Nyhus kaller en «indre soningsprosess» (Ribe-Nyhus, 2017, s. 17). Bevegelsen blir omtalt som ideell fordi den beskriver en bevegelse hos innsatte som prestene beskriver som mulig og ønskelig. Men, det er ingen selvfølge at innsatte har en slik utvikling, ei heller noen selvfølge at relasjonen prest-innsatt alltid fungerer åpnende for denne bevegelsen. Bevegelsen innebærer at innsatte i større og større grad kommer i kontakt med det som rører seg på innsiden: deres skyld- og angerfølelse.

Konklusjon 3: Sårbarhet som en forutsetning for den indre soningsprosessen

I forbindelse med den ovennevnte «bevegelsen» snakker prestene rundt hva som virker inn på denne prosessen. Et tema eller fenomen som går igjen i intervjuene er *sårbarhet*. Sårbarhet beskrives på ulike måter hos de tre prestene, men felles for dem alle er at de stiller opp sårbarhet som en forutsetning for at den ovennevnte bevegelsen i retning indre soning skal finne sted. Anne snakker om at det først er når den innsatte er i kontakt med det såre i en selv at samtalen fører hen fremover i retning økt erkjennelse. Hun peker på flauhet som en indikasjon på at den innsatte har kommet lengre i sin erkjennelsesprosess. Trond snakker om *mykhet* og *hardhet*, der mykhet kan forstås som å være i kontakt med ens sårbarhet. Han hevder at mykhet er en forutsetning for at erkjennelsen skal finne sted og for at den innsatte skal kunne tale sant om livet. Han hevder at det myke åpner, mens det harde lukker for erkjennelsen. Bård bruker begrepet *åpen og lukket hånd*. Det å åpne hånda kan tolkes som å åpne seg for prosessen og på den måten være i kontakt med ens sårbarhet. Bård hevder at det er først når en har en åpen hånd at en kan klare å ta imot og bruke redskapene for å håndtere livet som presten og andre rundt kan tilby.

Konklusjon 4: Håpet om endring og tillit til prosessen som forutsetning for at den indre soningsprosessen skal finne sted.

I likhet med den ovennevnte sårbarheten, trekkes også håpet frem av deltagerne som en viktig forutsetning for at den indre soningsprosessen skal finne sted. Oftest illustreres dette ved hjelp av eksempler på innsatte som ikke lenger har håp om å bedre sin situasjon eller tillit til at en klarer å endre seg. Dersom den innsatte ikke har håp om tilgivelse eller forsoning, vil det være svært vanskelig å stå i den indre soningsprosessen. Dersom de ikke har tillit til at de selv greier å ta ansvar, vil det være vanskelig å faktisk ta ansvar. Håpet kan også bidra til at en våger å være sårbar. Bård er inne på dette når han forteller om innsatte som har gitt seg selv og egen endring helt opp, og derfor ikke kommer videre i prosessen. Disse innsatte beskrives av prestene som om de ikke ser noe håp for at deres egen soning skal føre dem til et bedre sted i livet. En kan derfor si at prestene oppfatter at håpløshet kan vanskeliggjøre bevegelsen i retning av indre soning.

4.6.1 Et forbehold

Mot slutten av analysens konklusjon ønsker jeg å gjenta forbeholdet fra delkapittel 2.4.3. Det som har blitt presentert i analysen i dette kapittelet er utelukkende basert på prestenes

fortellinger, de innsattes fortelling har jeg ikke hatt tilgang til. I arbeidet med analysen har jeg lagt merke til at jeg stort sett har fått tilgang til historier der prestene beskriver sin egen innflytelse på innsattes prosess som positive. Dette betyr ikke at andre erfaringer ikke eksisterer, jeg har bare ikke fått tilgang til dem. Som nevnt i metodekapittelet er det forsket på at prestens person preger hvordan andre opplever møtet med presten, og det er rimelig å anta at dette også gjelder i en fengselskontekst. Til spørsmålet om hvordan prestene oppfatter at syndsbekjennelsesritualer virker inn på den innsattes indre soning, vil jeg likevel mene at analysen jeg har foretatt er av relevans. Dette er fordi fortellingene jeg *har* fått tilgang til, viser hvilke ressurser syndsbekjennelsesritualer kan bidra med inn i den innsattes prosess når forutsetningene som prestene beskriver, er til stede. Det er disse fortellingene som har blitt analysert i analysekapittelet.

5 Drøfting

5.1 Innledende refleksjoner

I det analysekapittelet kom jeg frem til fire hovedkonklusjoner: Praksisen kan ikke sees isolert, men er del av en større prosess; prestene beskriver en ideell bevegelse i den innsattes forhold til egen skyld; sårbarhet som drivkraft i den indre soningsprosessen og håpet som en forutsetning for indre soning. Analysekapittelet var strukturert på en empirinær måte, da det var strukturert med utgangspunkt i prestenes eget narrativ av den innsattes indre soningsprosess. Drøftingskapittelet vil strukturelt sett ligge tettere på det teoretiske rammeverket, og da særlig forskningsspørsmålene, samtidig som det baserer seg på hovedkonklusjonene fra analysekapittelet. Forskningsspørsmålene fokuserer drøftingen rundt følgende tre elementer: hvordan prestene opplever at praksisene kan bidra med orienteringsressurser til den innsattes liv; hvordan disse eventuelle orienterings-ressursene er med å bidra til endringer hos den innsatte; hvilken rolle disse orienterings- og endringsressursene spiller i den innsattes indre soningsprosess.

Drøftingskapittelet er bygd opp med utgangspunkt i spørsmålene stilt i de tre forskningsspørsmålene. På den måten forsøker jeg å svare på problemstillingen, siden forskningsspørsmålene representerer ulike deler av avhandlingens problemstilling. I 5.2 tar jeg for meg orienteringsressurser prestene beskriver at den innsatte får i forbindelse med de syndsbekjennelsesrelaterte praksisene. Prestene har beskrevet hvordan samtalerekkene med innsatte sakte endret deres orientering. Ved hjelp av forholdet mellom teori som er nevnt i

teorikapittelet og ny teori som ikke er nevnt der, vil jeg forsøke å peke på hvordan møtet mellom prest og innsatt, og ikke minst måten møtet foregår på, i seg selv er en faktor som kan bidra til orienteringsprosessen. Videre, i kapittel 5.3, ser jeg på hvordan orienteringsressursene fra 5.2 kan bidra til endringer hos den innsatte. Til slutt, i delkapittel 5.4 drøfter jeg hvordan disse orienterings- og endringsressursene kan spille en rolle inn mot den innsattes indre soning.

5.2 En overordnet orienteringsprosess

Analysens første hovedkonklusjon peker på at skriftemålet og lignende praksiser må sees i forbindelse med en større prosess hos den innsatte. I løpet av denne prosessen, som prestene gjerne omtaler som *oppdydding* eller *sortering*, får den innsatte anledning til å bli kjent med seg selv og sin fortid. De får mulighet til å se bakover i tid og forsøke å forstå hvordan de har havnet der livet har ført dem, og de får hjelp til å se på hvilke muligheter de har for livet videre.

5.2.1 Selvforståelse og orientering

Sorteringen ligner på denne måten det Henriksen kaller en «orienteringsprosess». I slike prosesser, hevder han, er det nødvendig å få anledning til å tolke sin livssituasjon og hva som har hendt med en selv, for å i neste omgang kunne leve fritt, og med det også handle fritt i verden (Henriksen, 2017, s. 18f). Et eksempel på hvordan en slik prosess kan føre til handling, er beskrevet av Bård i analysekapittelet. Han beskriver hvordan innsatte gjennom denne prosessen får hjelp til å sortere ut hva en må anklage andre for å ha påført en selv, og hva en må ta ansvar for selv å ha påført andre. En slik prosess består dermed av to deler: Å få et sannere bilde av egen forhistorie, samt å finne ut hvordan en skal forholde seg til denne forhistorien. Begge disse elementene inngår i reorienteringsprosessen, ifølge Henriksen. Han hevder at menneskets orientering nettopp ikke er en nøytral konstatering av «slik forholder ting seg», men også innebærer et valg av hvordan vi forholder oss til det vi har funnet ut om tingenes tilstand (Henriksen, 2017, s. 19).

En annen som ser orienteringen som en helt grunnleggende del av det å være menneske, er filosofen Charles Taylor. Han hevder blant annet at et menneskes oppfatning av sitt eget «jag», eller identitet, ikke kan sees isolert, men må sees i sammenheng med andre mennesker (Taylor, 1992, s. 36). Hvem jeg er oppfattes ulikt avhengig av hvor jeg snakker ut ifra og hvem jeg snakker til. Slik blir menneskets selvforståelse situert og noe som kommer utenfra, ikke innenfra. Denne situertheten som utgjør rammene for «selvet», kaller Taylor «webs of interlocution», og består av faktorer som språk og andre «samtalepartnere» som speiler oss

(Taylor, 1992, s. 36). Hvordan vi ser på oss selv, blir dermed påvirket av hvordan vi speiler oss i andre og hvilket språk vi lærer å bruke om oss selv. Han hevder i forlengelse at denne stadige orienteringen i møte med verden er noe som særtegnert oss mennesker, og han kaller mennesker for «self-interpreting animals». I dette legger han at mennesket stadig er nødt til å tolke hvor vi kommer fra og hvor vi er nå. Kun på denne måten kan vi finne ut hvilken vei vi skal gå og dermed bli i stand til å handle i verden (Taylor, 1985, s. 45).

5.2.2 «Agency» og orientering

Taylor's poeng om hvordan mennesket orienterer seg for å kunne handle i verden, er relevant for tolkningen av hva som skjer i den utvidede prosessen som skriftemålet er en del av, og særlig hva gjelder endringsmuligheter. Før jeg forklarer på hvilken måte, vil jeg ta en omvei via filosofen Albert Bandura og begrepene «agency» og «self-efficacy». «Agency» (heretter kalt *handling*²⁶) innebærer, ifølge Bandura, å med intensjon påvirke ens omstendigheter og livssituasjon. En er med andre ord en som aktivt bidrar til og virker inn på egen livssituasjon, i stedet for å kun være et produkt av dem (Bandura, 2007). Banduras beskrivelse av *handling* kan ligne på Henriksens definisjon av «endring», i det at begge deler handler om å aktivt påvirke seg selv og verden rundt seg i ønsket retning. «Self-efficacy» innebærer en persons tro på egen mestringsevne. Ifølge Bandura er denne troen på egen mestringsevne selve nøkkelen til å kunne utvikle ens selv (selvutvikling), til tilpasning (adapsjon) og til endring (Bandura, 2007). Mennesker med lav tro på egen mestringsevne vil ha lav resiliens (motstandsdyktighet) i møte livets vanskeligheter. De vil lett kunne overbevises (av seg selv eller andre) om at det ikke nytter å forsøke i møte med utfordringer, og vil derfor lettere gi opp. De med høy tro på egen mestringsevne vil derimot se utfordringer som noe som kan overkommes ved egen innsats, gjennom øvelse og gjentatte forsøk: «jeg er en som kan få til dette, jeg må bare prøve hardere»²⁷. Det handler altså ikke om hva en kan eller ikke kan, men hva en tror at en kan få til. Denne troen, mener Bandura, vil sterkt påvirke menneskets evne til handling gjennom valgene en tar i livet, valg som igjen påvirker hvilken retning livet tar (Bandura, 2007).

Her ønsker jeg å trekke trådene tilbake til Taylor og formingen av vår selvforståelse. For, aksepterer man premisset om at måten vi forstår oss selv på blir formet i samspill med faktorer utenfra og dermed blir påvirket av hvordan vi blir speilet av andre, samt premisset om at vår

²⁶ I den norske oversettelsen av Hannah Arendts *The Human Condition* (1958) benyttes begrepet *handling* der det engelske «agency» er tatt i bruk. Dette er ikke en perfekt oversettelse, da enkelte sider ved det originale begrepet forsvinner, men for enkelthets skyld har jeg valgt å benytte meg av dette begrepet. Hver gang ordet *handling* blir brukt om «agency», vil det stå i *kursiv*.

²⁷ Konstruert utsagn basert på Banduras beskrivelser av høy tro på egen mestringsevne

selvforståelse påvirker vår evne til *handling* - vil hvordan mennesker møter oss forme hvilke muligheter vi har for *handling* i verden. Denne påvirkningen utenfra gjelder ikke minst i sårbare faser og situasjoner, der ens oppfattelse av seg selv er spesielt utsatt og i spill. En slik situasjon kan være i en fengselskontekst, der spriket mellom hvordan den innsatte ønsker å leve og hvordan hen opplever at hen faktisk lever ofte er stort (Walderhaug, 2018, s. 261). Troen på egen mestringsevne påvirker vår evne til *handling*, noe som igjen kan bli påvirket av samspillet med andre. I neste kapittel vil jeg utforske hvordan samspillet mellom prest og innsatt kan prege innsattes «self-efficacy».

5.2.3 Kjærlighet som faktor i reorienteringsprosessen

Hvordan mennesker møter oss og hvilket språk vi lærer å bruke om oss selv, kan altså være med å forme vår evne til *handling*. I sin bok *Kjærlighetens etikk* (2022) beskriver professoren og sosionomen Hilde Marie Thrana hvordan kjærlighet²⁸ er med å bidra til at ungdommer som blir ivaretatt av barnevernet får hjelp til økt selvtillit og å utvikle seg i retning selvstendighet (s. 104). Denne kjærligheten, hevder hun, er en forutsetning for å bli rustet til å leve livet på en selvstendig måte, det jeg tidligere har valgt å kalle *handling*. I boka deler hun opp barnas og ungdommenes utviklingsvei under oppfølging av barnevernet i 4 faser: «Å bli sett som man er», «Gjensidighet i relasjonen», «Utholdenhet i relasjonen» og «Deltagelse i fellesskap». Denne utviklingen skjer i rammene av en relasjon der kjærlighet er en grunninnstilling²⁹. (Thrana, 2022, s. 104). Det Thrana har funnet ut er at ungdommene, gjennom å få bekreftet sitt «jeg» av de ansatte i barnevernet, langsomt går gjennom en reorienteringsprosess. Der de tidligere har blitt avfeid av andre og i stor grad avfeid seg selv som noen uten ressurser eller egenskaper andre satte pris på, begynner de etter hvert å tenke nytt om seg selv.

Elementer fra denne første fasen, «å bli sett som man er», er noe jeg har observert at prestene har trukket frem i intervjuene i denne studien. Dette understrekes også i den tidligere nevnte forskningen på ungdommers forhold til synd, der det å bli akseptert/elsket for den man er blir fremhevet som viktig (Graff-Kallevåg & Kaufman, 2021, s. 271). Forskningsdeltageren Anne understreker hvordan hennes kristne menneskesyn ligger til grunn for alt hun gjør i møte med innsatte, at hun forsøker å ha med seg tanken om at alle er Guds barn og derfor ukrenkelige. Uavhengig av hva vi har gjort er alle like verdifulle. Det at innsatte opplever at noen er snille

²⁸ Her innebærer kjærlighet å anerkjenne personen slik vedkommende er i seg selv, uavhengig av væremåte, men fordi personen er verdifull i seg selv. Denne anerkjennelsen av individet legger grunnlaget for at personen utvikler selvtillit og blir i stand til å gå videre i livet på en selvstendig måte.» (Thrana 2016, s. 99).

²⁹ Dette er en modell laget med ungdommer i tankene, men Thrana understreker at den også kan ha en nytteverdi i møte med voksne.

mot akkurat ham, mener hun bidrar til at de «våkner opp», og at prosesser settes i gang. Også Bård beskriver hvordan han jobber for å se potensialet i alle han møter, at hver enkelt innsatt er mer enn den handlingen hen sitter inne for. Gjennom møter med mennesker som bekrefter ens potensial, som ser bak «maska» og tåler det som finnes der, mener Thrana at både ungdom og voksne vil styrke sitt «jeg» (Thrana, 2022, s. 104). I forbindelse med aspektet om at presten må «tåle» den innsatte, kan en trekke inn et av elementene jeg omtalte i analysen: å snakke sant om livet. Slik prestene fortalte, sitter flere innsatte med en følelse av at de fortjener det verste, at de er monstre som har gjort noe forferdelig, og som ingen vil ha noe med å gjøre. Dette kan lett få en til å lukke seg for omverdenen (Ribe-Nyhus, 2020, s. 176). Det å få anledning til å snakke sant og ufiltrert om skyld og skam, sorg og fortvilelse kan slik virke forløsende.

5.2.4 Ansvarliggjøring og mestringsfølelse som ressurser for orientering og endring

I analysen pekte jeg på *ansvarliggjøring* og *konfrontasjon* som elementer som potensielt kunne bidra positivt til den innsattes indre soningsprosess. Gjennom gjentatt ansvarliggjøring, i rammene av en tillitsfull relasjon, beskrev Bård og Trond hvordan innsatte opplevde økt erkjennelse. Dette skjedde blant annet gjennom at de påpekte det nevnte spriket mellom den innsattes verdier og hvordan hen faktisk levde ut livet sitt. Anne, på sin side, var heller restriktiv og mente at dette kunne bidra til mer (negativ) skam og mer skade hos den innsatte. En mulig forklaring på hvorfor Bård og Trond opplevde denne ansvarliggjøringen som tidvis fruktbar, kan ligge den tredje fasen i Thranas modell: «utholdenhet i relasjonen». I denne fasen beskrives kjærligheten av ungdommene med stikkord som: «å være sammen med meg også når jeg mislykkes», «å ikke gi opp» og «å tro på meg» (Thrana, 2022, 104). Kanskje er det nettopp dette aspektet ved ansvarliggjøringen som skaper positiv endring hos den innsatte, at de møter et menneske som tror at de kan endre seg og handle annerledes, og som fortsetter å tro det også når de feiler gjentatte ganger.

I likhet med kategoriene orientering og endring vil også Thranas fire faser gå over i hverandre og overlappe. Anne, for eksempel har tro på at det å få bekreftelse på det en er god på, kan gi innsatte mestringsopplevelse og dermed i sin tur skape endring. Nedoverbakke³⁰, som hun kaller det, er undervurdert for å sette i gang gode prosesser hos innsatte. Dette bekreftes av Bård som beskriver effekten av mestringsfølelse som en positiv kraft, som noe som bidrar til at den innsatte tenker annerledes om seg selv og sine muligheter. Han forteller om innsatte som får

³⁰ I motsetning til motbakke, som vil si motgang. Anne kritiserer i forkant begrepet «motgang gjør deg sterkere»

bygd opp livet sitt igjen gjennom skolegang i fengselet, eller gjennom å få en jobb som de mestret. Dette ligner på den mestringsfølelsen som Bandura beskriver som nøkkelen til personlig utvikling (Bandura 2007), en mestringsfølelse som med tiden vil orientere den innsatte i retning av at de er noen som kan skape endring.

5.2.5 En spiral av økt erkjennelse

Et mulig syn på prosessen den innsatte går gjennom er å se det som en form for spiral. Bård er inne på dette når han forteller om innsatte som har kommet til ham med behov for å snakke om tematikk de strever med som det å være far, partnerrollen, egen skyldfølelse, osv. Slike forespørsler har gjerne kommet i kjølvannet av en andakt som har tematisert ett eller flere av disse temaene, og den innsatte uttrykker da som regel at det er noe den ønsker å rydde opp i som den ikke vet hvordan en skal forholde seg til. Deretter jobber de sammen gjennom samtale hvor det kommer nye bekjennelser. De rydder videre og nye ting dukker opp, før det hele kan kulminere med et skriftemål der den innsatte kan legge skylden fra seg. Denne spiralbevegelsen, som hele tiden veksler mellom å se bakover i den innsattes liv ligner på den måten Charles Taylor beskriver at mennesket orienterer seg i verden på, gjennom stadig å forsøke å forstå ens *situert*het: «hvilken situasjon snakker jeg ut ifra nå?» (Taylor, 1992, s. 96).

En annen måte å se denne bevegelsen på, er at den innsatte lærer å tenke historisk om seg selv. Dette, som jeg pekte på i teorikapitlet, henger tett sammen med fenomenet anger. Gjennom å tenke historisk om seg selv får den innsatte anledning til å akseptere hvem vi har vært i andres øyne, for på den måten å bli løsrevet fra handlingens definering av ens identitet (Henriksen, 2008, s. 206). Denne historieskrivingen er noe prestene også har erfaring med. De opplever at når den innsatte får satt ord på sin historie i trygge og gode rammer, vil hen i større grad kunne åpne opp for tanken om at måten hen har vært på har voldt andre skade og smerte. Med det åpner de seg opp for det såre i egen fortelling, noe som paradoksalt nok skjer når de greier å skape en form for avstand, et skille mellom seg selv og det de har gjort. Trond beskriver denne erkjennelsen som svært dyp og som helt nødvendig for at den innsatte skal kunne endre seg.

Så langt i drøftingen har jeg sett på hvordan møtet mellom prest og innsatt i seg selv bærer med seg noen ressurser til orientering og endring. Samspillet dem imellom – tilliten de bygger opp i relasjonen, samt prestens utholdenhet og evne til «å tåle» den innsatte, kan sakte orientere den innsatte i retning av at å tenke at hen er en som fortjener å bli tålt, med alt det innebærer av negative følelser og andre sider hen tidligere har sett på som identisk med seg selv. En kan si at den innsatte på den måten får muligheten til å orientere seg i verden på en ny måte, der det blant

annet er rom for egen sårbarhet. Denne sårbarheten åpner for *handling*, og i det følgende vil jeg redegjøre for hvordan sårbarhet derfor også er en ressurs som bidrar til endring

5.3 Sårbarhet som forutsetning for endring

Også 5.2 inneholdt elementer knyttet til endring slik jeg for eksempel viste i 5.2.4. I dette delkapittelet vil jeg gå nærmere inn i ett aspekt ved endringsfaktorene som ble presentert i analysen. Sårbarhet trekkes frem av alle tre prestene som en viktig faktor i den innsattes indre soningsprosess, selv om den beskrives litt ulikt slik jeg har vist i analysen. En vanlig definisjon på sårbarhet er at det beskriver «menneskets iboende disposisjon for å bli skadet, psykisk eller fysisk.»³¹ (Graff-Kallevåg & Stålsett, 2022, s. 89). I det følgende vil jeg drøfte hvordan en kan forstå sårbarheten prestene skildrer som en ressurs inn mot den innsattes prosess.

5.3.1 Sårbarhet som potensial for styrke og vekst

Ribe-Nyhus beskriver det å utvise sårbarhet som tabu i en fengselskontekst. «De fleste føler et behov for å gjøre seg sterk, ta seg sammen, ikke «knekke» eller vise seg som svak.», ifølge ham (Ribe-Nyhus, 2020, s. 227). At sårbarhet er komplisert i en fengselskontekst er noe som bekreftes av blant annet Trond. Han beskriver noen innsatte som «harde» – de er ikke i kontakt med følelsene sine. Denne hardheten henger sammen med to ting: det første er at følelser vil bli tatt årlig imot av fengselsbetjentene, der sorg og sinne (som et uttrykk for sorg) fort vil kunne bli tolket som utagering og potensielt slått ned på gjennom ulike former for reaksjoner. De fleste innsatte, hevder Ribe-Nyhus, lærer seg derfor ulike strategier for å kontrollere følelsene sine, i frykt for at de skal komme ut av kontroll (Ribe-Nyhus, 2020, s. 158) Den andre grunnen til en slik holdning til sårbarhet kan være en forståelse av sårbarhet som en svakhet og som et problem. Med en slik tilnærming blir sårbarhet noe som må overvinnnes og helst utslettes (Graff-Kallevåg & Stålsett, 2022, s. 90).

De senere årene har det skjedd en utvikling i sårbarhetsteori, og i dag verserer det innen feltet flere ulike perspektiver på sårbarhet. Ett av disse er representert av filosofen og kjønnsforskeren Judith Butler. Hun hevder at sårbarhet må ansees som en positiv ressurs i seg selv og som helt essensiell for menneskets mulighet for *handling* (agency) (Butler, 2016, gjengitt i Graff-Kallevåg & Stålsett, 2022, s. 91f)³². Butler snakker særlig om sårbare og utsatte grupper i samfunnet, som ikke kan handle uten at de gjør seg sårbare. På den måten, hevder Butler, er

³¹ Min oversettelse

³² Jeg har valgt å ikke gå i dybden i Butlers litteratur, og lener meg i stedet på gjengivelsen fra Graff-Kallevåg og Stålsett i artikkelen «Vulnerability in the arena of strength» fra 2022.

sårbarhet og handling knyttet sammen, gjennom at en våger å gjøre seg sårbar, noe som i seg selv innebærer stor grad av handling (Graff-Kallevåg & Stålsett, 2022, s. 92). Butlers resonnement om at all endring forutsetter sårbarhet, kan overføres til en fengselskontekst. Når en innsatt må øve seg i å sette ord på sine følelser, noe som innebærer en endring, forutsetter dette i sin tur at hen er i kontakt med sin sårbarhet. Dermed kan en si at når den innsatte gjør seg sårbar og våger å åpne seg opp for den andre gjennom samtale, samt våger å gå inn i sin egen historie og innrømme feil og svakheter, er denne sårbarheten en forutsetning for at endringen skal finne sted. At sårbarhet gir grobunn for vekst, er noe som understrekes av Trond når han introduserer begrepet *mykhet*. Denne mykheten henger gjerne sammen med en erkjennelse av at «jeg kunne gjort det bedre hvis jeg fikk sjansen på nytt», og veksten som ligger i denne erkjennelsen tror han vil bidra til at livet kan gå videre etter endt soning.

5.3.2 Sårbarhet som forutsetning for reorienteringen

Potensialet som ligger i den såre erkjennelsen av å ikke strekke til understrekes også av Anne. Hun trekker frem flauheten hun ser hos innsatte som en ressurs og hevder at de, gjennom å være i kontakt med denne følelsen, har kommet et steg videre i sin erkjennelsesprosess. Denne mekanismen i skammen bekreftes av fengselsfilosof Marianne Walderhaug. I sin doktorgrad fra 2018 beskriver hun hvordan skammen kan være en kilde til eksistensiell og etisk selvransakelse. Gjennom å være i kontakt med sårbarheten som er knyttet til skammen, får den innsatte en anledning til å jobbe med hvem hun er, hvem hun ønsker å være, og hva hun holder for viktig i livet (Walderhaug, 2018, s. 396f). Annes beskrivelser kan dermed løfte frem flauheten og skammen som en viktig orienteringsressurs for den innsattes prosess, noe også Walderhaug understreker:

Slik fører [skammen] til kritiske spørsmål rundt motspill og samspill mellom personlige overbevisninger (standpunkt, verdier, holdninger) og faktisk levde liv (Walderhaug, 2018, s. 397).

På denne måten, hevder hun, skapes det en dialektikk som er med å føre den innsattes erkjennelsesprosess videre i retning av økt harmoni mellom hvordan den innsatte ønsker å leve sitt liv og hvordan hun opplever at hun *faktisk* lever det (Walderhaug, 2018, s. 397). Walderhaug understreker videre at dersom en åpner seg for sårbarheten i denne dialektikken, vil det kunne skape et rom for utvikling. Det ligger med andre ord et vekstpotensial i sårbarheten en kan benytte til sin fordel dersom en makter å kjenne på følelsen av mislykkethet. Dette resonnerer godt med det Graff-Kallevåg og Stålsett beskriver som sammenhengen mellom sårbarhet og

styrke. En slik indre dialektikk er dermed helt essensiell for å komme i kontakt med egen samvittighet, og dermed også egen sårbarhet. Hannah Arendt snakker om hvordan det ikke er alle forunt å erfare en slik dialog, da ulike elementer kan stenge for denne erkjennelsen (Arendt 1978, s. 191). Dersom samvittigheten stenges ute, vil vi heller ikke bli kjent med den ovennevnte følelsen av at *jeg kan gjøre bedre*, og endringen vil heller ikke finne sted, eller i det minste få vanskelige vekstvilkår (Walderhaug, 2018, s. 262).

Evnen til å tenke på seg og sine handlinger som to separate, dog tett sammenvevde størrelser, samt evnen til å se potensialet i å være i kontakt med sin sårbarhet, kan sees på som en forutsetning for å kunne be om tilgivelse og søke forsoning i menneskelige relasjoner. I det følgende vil jeg se på hvordan de tidligere nevnte ressursene knyttet til orientering og endring, deriblant sårbarheten, kan spille en rolle inn mot den innsattes indre soning. Selv om neste kapittel heter «Indre soning», er det viktig å understreke at indre soning også er til stede i de foregående kapitlene i drøftingen. Som nevnt i teorikapittelet, innebærer indre soning både et mål for en reorienterings- og endringsprosess, i tillegg til å beskrive selve prosessen i retning av økt erkjennelse knyttet til egen skyld og anger.

5.4 Indre soning

I oppgavens siste kapittel vil jeg se på hvordan de tidligere nevnte orienterings- og endringsressursene virker inn på den innsattes indre soning. Indre soning er her forstått som en kulminering av prosessene knyttet til skyld og anger, der den innsatte får mulighet til å legge av seg destruktiv skyldfølelse som binder, og som en konsekvens av det bli satt i stand til å *handle* i verden.

5.4.1 Håpet som forutsetning for tilgivelsens mulighet

Som jeg viste i analysen beskrives tilgivelsen og oppgjøret som et viktig steg i den innsattes indre soning. Gjennom en opplevelse av tilgivelse kan byrden som den innsatte frem til det har båret på, bli redusert. Dermed vil den innsatte kunne stå i en posisjon der hen har anledning til å tenke fremover. Dette understøttes av filosofen Hannah Arendt i boken *The human condition* (1958). Der hevder hun at den gjentatte tilgivelsen er en forutsetning for at mennesket skal kunne handle fritt i verden som et skapende vesen, det jeg tidligere i avhandlingen har kalt *handling*. Bare slik kan det starte på nytt og på nytt, på tross av gjentatte feilsteg og nederlag (Arendt, 1958, s. 240).

En viktig forutsetning for å kunne be om og ta imot denne tilgivelsen er at en ser den som en mulighet, som noe «akkurat jeg kan ta imot» (Birk-Mortensen, 2008, s. 116). Teologen og religionsfilosofen Paul-Leer Salvesen (1998) hevder at fraværet av håpet om tilgivelsens mulighet resulterer i en destruktiv skyldfølelse. Der muligheten uteblir, forsvinner den konstruktive fremdriften i skyldfølelsen. Igjen sitter den innsatte med en ødeleggende skyldfølelse hen ikke kan få utløp for (Leer-Salvesen, 1998, s. 93). Dette er noe som gjenspeiles i det empiriske materialet, der Bård forteller om innsatte som dømmer seg selv til helvete på grunn av alt det vonde de har gjort. De mangler håp om tilgivelse og dermed også til å bli satt fri *fra* skyld og fri *til handling*. I en slik situasjon, hevder Bård, vil en del innsatte kunne henfalle til sine gamle mønstre, som i noen tilfeller vil kunne innebære hevn. Om hevnen sier Arendt at den binder mennesket til den samme misgjerningen som det forsøker å hevne, da enhver hevn kun er en reaksjon på denne (Arendt, 1958, s. 241).

Dermed blir sårbarheten en viktig ressurs for å bryte med dette mønsteret og bli satt fri til sann *handling*. For, en måte å komme dit på at en ser tilgivelsen som en mulighet er gjennom er nettopp gjennom en reorienteringsprosess som igjen forutsetter kontakt med egen sårbarhet. Som vist i analysen beskriver prestene hvordan innsatte som våger å være sårbare langsomt begynne å erkjenne at det finnes noen som tåler akkurat *meg* og som ser min verdi på tross av det jeg har gjort. Denne erkjennelsen er noe av nøkkelen til å kunne be om tilgivelse da den innebærer nettopp et håp om at en kan bli tilgitt, en kan bli *tålt*³³. For å kunne åpne opp for tilgivelsens mulighet, er det paradoksalt nok nødvendig å ikke være avhengig av den. For, som Arendt påpeker kan tilgivelsen aldri forutsees eller forventes (Arendt, 1958, s. 241). I stedet er det viktig at den som ber om den, setter den andre fri til å gi den på sine egne premisser. I dette ligger det en kjerne av sårbarhet, da en ved å gjøre dette sier fra seg kontrollen og aksepterer at den andre har en annen oppfatning av en selv. I denne aksepten ligger det en kime til vekst, da en, slik Butler hevdet tidligere, *handler* nettopp ved å anerkjenne sin sårbarhet.

5.4.2 Syndsbekjennelsesritual sin rolle inn mot indre soning

At en ser denne muligheten for tilgivelse er noe som kommer gjennom en lengre reorienteringsprosess. Sakte endrer den innsatte sin oppfattelse av seg selv fra å kanskje tro at tilgivelse ikke er oppnåelig, til å tenke at noe «akkurat jeg kan ta imot». I analysen trakk jeg frem flere eksempler på innsatte som hadde kommet dit at tilgivelse var en mulighet, og som

³³ Når det er sagt så er det ikke noen automatikk i denne bevegelsen, det er som jeg nevnte i hovedkonklusjon 2 en «ideell bevegelse».

fikk et form for oppgjør med sin skyld gjennom en eller annen form for syndsbejvnnelsesritual. Vegard Holm og Jan-Olav Henriksen understøtter ritualenes rolle i innsattes prosess gjennom artikkelen «Experiences from a ritual of forgiveness» fra 2019. Også de trekker håpet, eller forventningen, frem som en avgjørende faktor for at ritualer skal virke forløsende på prosesser som allerede har funnet sted. For at rituallet skal ha noen transcenderende effekt, hevder de, må det finne sted en personlig forventning om at noe skal endre seg, om at noe godt skal komme deres vei (Holm & Henriksen, 2019, s. 194)³⁴. Sagt med andre ord – for at du skal oppleve deg tilgitt av et tilgivellesritual, må du anse det som en mulighet, og nødvendighet, at du blir tilgitt.

Dersom en har kommet dit at en anser tilgivelsen som en mulighet, har skriftemålet ressurser å tilby da det innebærer nettopp denne forventningen om at «nå – endelig – skal jeg få legge fra meg mine synder. Jeg skal få bli ferdig.» Bård beskriver nettopp oppgjøret som den befriende faktoren ved et skriftemål. Endelig opplever den innsatte at han kan gå videre og starte på nytt. Dermed blir skriftemålsritualet noe som manifesterer og beviser overfor den innsatte at den indre soningen som har pågått over lengre tid, faktisk har funnet sted. Endringene prosessen har medført internaliseres. En går fra å være en som potensielt kan stole på noen eller være sårbar, til en som faktisk stoler på noen og som har vist seg sårbar innenfor trygge rammer. At selve rituallet kan være en slik manifesterende størrelse bekreftes av Holm & Henriksen. Flere av de innsatte, forteller de, får gjennom dette rituallet en opplevelse av at endringene de har gjennomgått blir manifestert. En av dem opplever at han endelig kan legge fortiden bak seg i et håp om å starte på nytt. Tilgivelsen er ikke den viktigste faktoren i hans prosess, i stedet løftes håpet om at han skal klare å stå i endringene over tid og *handle* annerledes enn før frem som en viktig endring (Holm & Henriksen, 2019, s. 202).

Gjennom prosessene i forkant i kombinasjon med rituallet, opplever prestene at innsatte kan få bekreftet at mønsteret de før har låst seg i gang på gang, nå (til dels) er brutt ut av. En slik erfaring kan sammenfalle med det Ribe-Nyhus kaller en diskrepanserfaring, en erfaring som bryter med det du før har trodd, og som tvinger deg til å tenke nytt om deg selv og verden (Ribe-Nyhus, 2020, s. 8). I tillegg gir denne erfaringen mestringsfølelse og en tro på at «jeg er en som kan skape endring», noe Bandura trekker frem som selve nøkkelen til å kunne *handle* i verden. Det syndsbejvnnelsesrelaterte rituallet kan dermed bli noe som bekrefter overfor den innsatte

³⁴ Det finnes også annen relevant forskning på feltet. Skulle jeg jobbet videre med temaet ville jeg særlig trukket frem forskningen til Tomas Bernling (2008) fra Kumla fengsel i Sverige, som retreatmodellen i Halden er hentet fra. Dessverre har jeg, grunnet avhandlingens begrensede omfang, sett meg nødt til å redusere mengden materiale jeg baserer forskningen på.

at ressurser som har blitt ervervet gjennom en lengre prosess, faktisk har ført til en reorientering og en endring, og at denne endringen har ført til at den tidligere destruktive skyldfølelsen, nå kan slippe taket.

6 Oppsummering

Målsettingen med denne avhandlingen var å undersøke følgende problemstilling: Hvordan reflekterer et utvalg prester som jobber i norske fengsler rundt hvorledes praksiser knyttet til syndsbejennelse kan bidra med orienterings- og endringsressurser inn i den innsattes arbeid med egen indre soning? For å nærme meg denne problemstillingen har jeg gjennomført semistrukturerte individintervjuer med tre fengselsprester, for deretter å foreta en tematisk analyse av det transkriberte materialet. Videre ble analysens hovedkonklusjoner drøftet i lys av avhandlingens hovedteori, samt annen relevant teori som ble hentet inn til drøftingen.

Hvordan kan jeg så oppsummere funnene i avhandlingen? I analysen presenterer jeg fire hovedkonklusjoner som alle belyser viktige sider ved den innsattes indre soningsprosess. Den første er at praksisene relatert til syndsbejennelse ikke kan sees isolert, men inngår i en større prosess der den innsatte får tilegnet seg orienterings- og endringsressurser. Gjennom denne prosessen får den innsatte blant annet gjort et sorteringsarbeid knyttet til egen historie, noe som innebærer å undersøke hvor hen kommer fra, hvor hen er i dag, for slik å finne ut hvor veien går videre. Evnen til å vise sårbarhet (hovedkonklusjon 3) trekkes frem som en forutsetning for en slik prosess, noe som igjen forutsetter at den innsatte har tillit til presten og et håp (hovedkonklusjon 4) om en dag å bli tilgitt. En slik reorienteringsprosess, beskriver prestene, vil med tiden kunne føre til konkrete endringer i hvordan den innsatte ser på seg selv, verden og årsaken til at hen havnet i fengsel (hovedkonklusjon 2).

I kapittel 5 (drøftingskapittelet) har jeg drøftet den overordnede prosessen som prestene beskriver som en orienteringsprosess, og vist hvordan møtet mellom prest og innsatt kan tilby noen ressurser inn mot denne prosessen, som langsomt kan føre til en reorienteringsprosess der den innsatte begynner å tenke nytt om seg selv. En viktig forutsetning for at dette møtet skal bli fruktbart, er at den innsatte får anledning til å snakke sant og ufiltrert om skyld og skam, sorg og fortvilelse, noe som igjen kan virke forløsende. Sårbarheten blir trukket frem som ressurs inn mot en endringsprosess, og i kapittelet om sårbarhet viste jeg hvordan sårbarhet er forutsetning for all endring. Når innsatte våger å være sårbare og åpne seg opp for den andre, er denne kontakten med egen sårbarhet en endring i seg selv.

Gjennom sårbarheten kommer en også i kontakt med den indre stemmen som sier at en har gjort feil, men kan gjøre det bedre neste gang. Dermed blir sårbarhet en sterk drivkraft i den innsattes indre soningsprosess, og kan hjelpe den innsatte i retning av å søke tilgivelse. Når den innsatte først har kommet dit at en har et håp om å bli tilgitt, beskriver prestene hvordan skriftemålet kan tilby ressurser inn mot prosessen med å få et annet og mer forsont forhold til egen skyld, samt å bli kvitt den destruktive skylden. En slik tilgivelse kan være forløsende, og kan føre til at den innsatte opplever at hen «endelig» kan gå videre i livet. Slik blir skriftemålsritualet noe som manifesterer og beviser overfor den innsatte at den indre soningen som har pågått over lengre tid, faktisk har funnet sted.

Avslutningsvis vil jeg trekke frem sitatet fra Harald Bekken som (noe kuttet) ble brukt i innledningen: «Dette er fengselsprestens privilegium. Ingen andre kommer innsatte så nær innpå livet ... [og] blir lukket inn i menneskers innerste rom.» (Bekken, 2010, s. 33). Når den innsatte våger å slippe presten inn i sitt aller innerste, og presten våger å stå i hva enn som måtte befinne seg der, da er potensialet for vekst og gode prosesser til stede. Helt til slutt ønsker jeg å på nytt trekke frem et sitat av Trond der han noe forenklet oppsummerer hele avhandlingen:

Jeg har møtt noen av [de som erkjenner skyld] utenfor murene og mange av dem lever gode liv. De erkjenner skyld, soner lange dommer, kommer seg videre, bygger opp sitt liv, får seg utdanning og familie.

7 Litteraturliste

Anker, T. (2020). *Analyse i praksis: en håndbok for masterstudenter* (1. utgave, 1. opplag.). Cappelen Damm akademisk.

Arendt, H. (1958). *The human condition*. University of Chicago Press.

Arendt, H. (1978). *Life of the mind*. Harcourt Brace Jovanovich Publishers.

Bandura, A. (01.08.2007). Reflections on an Agentic Theory of Human Behavior. *Psykologitidsskriftet*: <https://psykologitidsskriftet.no/fra-praksis/2007/08/reflections-agentic-theory-human-behavior>

Bekken, H. (Red.). (2008). *Fengselsliv og menneskeverd : tekster om skyld og sorg, soning og forsoning*. Verbum.

Bekken, H. (2010). *Jesus i fengselet: prekener bak murene*. Luther forlag.

Birk Mortensen, B (2008). Når sorg og skyld blir satt i fengsel. I H. Bekken (Red.), *Fengselsliv og menneskeverd: tekster om skyld og sorg, soning og forsoning* (s. 111-125). Verbum.

Brunvoll, A. (1972). *Den Norske kirkes bekjennelsesskrifter*. Lunde forlag.

Butler, J. (2016). Rethinking vulnerability and resistance. I Butler, J., Gambetti, Z., & Sabsay, L. (Red.), *Vulnerability in resistance* (s. 12-27). Duke University Press.

Cameron. (2013). Synd og skriftemål - aktuelle temaer i trosopplæringen?: en hermeneutisk refleksjon med referanse til Luthers Lille katekisme. I *Hva betyr det?: Luthers katekisme i trosopplæringen* (s. 93–114). Iko-forlag.

Erkjennelse. (u.å.) I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 09. januar 2023 fra <https://naob.no/ordbok/erkjennelse>

Farstad, M. (2016). *Skam: eksistens, relasjon, profesjon*. Cappelen Damm akademisk.

Fredwall. (2015). *Murer og moral: en bok om straff, verdier og fengselsbetjenter*. Cappelen Damm akademisk.

Gaarden, M. & Lorensen, M. R. (2013). Listeners as Authors in Preaching - Empirical and Theoretical Perspectives. *Homiletic*, 38(1). <https://doi.org/10.15695/hmltc.v38i1.3832>

Gleiss, M. S. & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter: å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis*. Cappelen Damm akademisk.

Graff-Kallevåg, K. & Kaufman, T. S. (2021). Synd og skam i autentisitetens tidsalder. *Kirke og kultur*, 126(3), 262–278. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3002-2021-03-08>

Graff-Kallevåg, K. & Stålsett, S.J. (2022). Vulnerability in the arena of strength. *Studia Theologica*, 76(1), 88–104. <https://doi.org/10.1080/0039338X.2021.1937313>

Hegstad, H. (2015). *Gud, verden og håpet. Innføring i kristen dogmatikk*. Luther Forlag.

Henriksen, J-O. (2008). Forsoning, oppgjør og tilgivelse. I H. Bekken (Red.), *Fengselsliv og menneskeverd: tekster om skyld og sorg, soning og forsoning* (s. 198–217). Verbum.

Henriksen, J-O. (2016). Everyday Religion as Orientation and Transformation: A Challenge to Theology. *Nordic Journal of Religion and Society*, 29(1), 36–51. <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2016-01-03>

Henriksen, J-O. (2017). *Religion as orientation and transformation: a maximalist theory* (Vol. 90, pp. XII, 215). Mohr Siebeck.

Henriksen, J-O. (2019). *Christianity as distinct practices: a complicated relationship* (First edition.). Bloomsbury T&T Clark.

Isaksen, S.E. (2020). *Ulykkelig fred: i frigjøringsens skygger*. Vårt land forlag.

Kaufman, T.S. (2017). Old Practices in New Places: Breaking Violence through Ignatian Exercises in a Swedish Maximum Security Prison. *Spiritus: A Journal of Christian Spirituality* 17(1), 19-39. [doi:10.1353/scs.2017.0002](https://doi.org/10.1353/scs.2017.0002).

Kaufman, T.S. (2018). "Og så var det lov å gå en sånn runde-": bønnevandringen som mulighetsrom. I Graff-Kallevåg, K. & Kaufman, T. S. (Red.), *Byggekloss-spiritualitet?: en studie av spiritualitet i Den norske kirkes trosopplæring* (s. 100–128). Iko-forlag.

Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.

Kriminalomsorgen. (u.å.). *Samfunnsoppdraget til kriminalomsorgen*. Hentet 10. oktober 2022 fra <https://www.kriminalomsorgen.no/samfunnsoppdraget-til-kriminalomsorgen>

Kriminalomsorgen. (2020, 17. desember). *Løslatelse fra fengsel: Tilbakefallet synker*. Kriminalomsorgen <https://www.kriminalomsorgen.no/loeslatelse-fra-fengsel-tilbakefallet-synker.6354759-516313.html>

Leer-Salvesen, P. (1988). *Etter drapet : samtaler om skyld og soning*. Universitetsforlaget.

Leer-Salvesen, P. (1998). *Tilgivelse*. Universitetsforlaget.

Leer-Salvesen, P. (2002). *Min skyld*. Verbum.

Magnussen, S.F. & Tingvold, L. (2022). *Kartlegging av helse- og omsorgsbehov blant innsatte i fengsel*. Senter for omsorgsforskning, øst.

Moe-Lobeda, C.D. (2013). *Resisting Structural Evil. Love as Ecological-Economic Vocation*. Fortress Press Minneapolis

Olsen, P. (1961). *Det private skriftemål: er det nødvendig å bekjenne synd for mennesker?* Lutherstiftelsen.

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. rev. utg.). Universitetsforlaget.

Ribe-Nyhus, A. (2018). *Indre og ytre soning*. [Doktorgradsavhandling]. Nord universitet.

Schjøtt-Pedersen, K.E. (22.10.2022). *Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel* (Dokument 3:4 (2022–2023)) Riksrevisjonen. <https://riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2022-2023/undersokelse-av-helse-opplarings-og-velferdstjenester-til-innsatte-i-fengsel/>

Svendsen, N. V. (2021, 11. oktober). Tok doktorgrad etter øksedrap. Forskingsetikk vart ikkje vurdert, ifølgje undersøking. *Khrono*. <https://khrono.no/tok-doktorgrad-etter-oksedrap-forskingsetikk-vart-ikkje-vurdert-ifolge-undersoking/617926>

Taylor, C. (1985). *Philosophical papers : 1 : Human agency and language* (Vol. 1, pp. VIII, 294). Cambridge University Press.

Taylor, C. (1992). *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge University Press.

Thrana, H. M. (2016). Kjærlighetens inntreden i barnevernet – en utfordring for den profesjonelle relasjon? *Tidsskriftet Norges barnevern*, 93(2), 96–109. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2016-02-03>

Thrana, H. M. (2022). *Kjærlighetens etikk: i barnevern og sosialt arbeid*. Universitetsforlaget.

Walderhaug, M. F. (2018). *Filosofiske samtaler med innsatte i fengsel. En fordypning i samtalens form og innhold*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.

8 Vedlegg

8.1 Vedlegg 1 - Intervjuguide

Tema for intervjuet er praksiser knyttet til syndsbekjennelse, orienterings- og endringsressursene den innsatte kan få ut av disse praksisene og hva dette kan ha å si for den innsattes indre soning.

1. Oppvarmings spørsmål

- a) Hvordan er det å jobbe innen kriminalomsorgen?
- b) Er det noe du liker særlig godt ved å jobbe som fengselsprest?
- c) Er det noe du finner særlig krevende ved jobben?
- d) Hvordan ser en typisk arbeidsdag ut for deg?
- e) Hvordan pleier disse samtalene å foregå?
- f) Fortell om en praksis - altså noe dere gjør her i fengselspresttjenesten - som du synes fungerer spesielt godt i møte med innsatte. Hva som helst.
- g) Hva med praksiser knyttet til synd eller syndsbekjennelse, har dere noe av det?

2. Om orienterings- og endringsressurser

- a) Hva tenker du at praksiser knyttet til syndsbekjennelse kan gjøre for den innsatte?
- b) Når du opplever at den innsatte ønsker å jobbe med seg selv (og sin måte å forholde seg til andre på), hva gjør du for å komme dette behovet i møte?
- c) Har du noen eksempler på at det har skjedd?

3. Om den innsattes forhold til synd og syndsbekjennelse

- a) Kan du fortelle om din erfaring med å snakke om synd med innsatte?
- b) Hvordan opplever du forskjellen på å snakke om synd og det å utføre praksiser knyttet til synd?
- c) Opplever du et behov hos innsatte for å snakke om skyld og anger?
- d) Opplever syndsbegrepet som relevant i den innsattes liv?
- e) Når du opplever et behov hos den innsatte for å tematisere/snakke om egen skyld, hvordan legger du til rette for det?
- f) Hvordan tenker du at det å tematisere synd kan bidra til at den innsatte forstår seg selv og sin fortelling (bedre)?
- g) Merker du noen endring i den innsatte når hen får satt ord på egen skyldfølelse og anger?
- h) Har du opplevd at det å bringe temaet synd på banen har skapt reaksjoner hos den innsatte? Hvilke? Vedvarte reaksjonen eller endret den seg med tiden?

4. Om religiøse praksiser og indre soning

- a) (Jmfør informasjonsskrivet du fikk i forkant av intervjuet.) Hvordan ser du på sammenhengen mellom praksiser knyttet til syndsbekjennelse og indre soning?
- b) Har dere noen praksiser du tenker kan påvirke den innsattes indre soning?
- c) Hvilke tanker gjør du deg om begrepet «indre soning»?

5. Personlig data

- a) Hva slags utdanning har du utover Candtheol?
- b) Hvor lenge har du vært fengselsprest?
- c) Hvor lenge har du vært ansatt i stillingen du har nå?

8.2 Vedlegg 2 – Godkjenning fra NSD-søknad

Søknaden ble opprinnelig godkjent under forutsetning av innhenting av godkjenning fra Kriminalomsorgen (Krios). Årsaken til dette er at jeg hadde skrevet at prestene var ansatt i norske fengsler, noe som ikke stemmer. Prestene er ansatt i bispedømmet, og jobber dermed i fengsel uten å være ansatt i Krios. Etter å ha påpekt dette overfor NSD, fikk jeg fritak fra kravet om godkjenning fra Krios, men dette kommer ikke frem i vedlagte dokument.

Vurdering av behandling av personopplysninger

Skriv ut

26.09.2022

Referansenummer

424606

Vurderingstype

Standard

Dato

26.09.2022

Prosjekttittel

Masteravhandling i teologi: Praksiser knyttet til syndsbejennelse sin relevans for indre soning (30 studiepoeng)

Behandlingsansvarlig institusjon

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

Prosjektansvarlig

Kristin Graff-Kallevåg

Student**Prosjektperiode**

01.08.2022 - 15.02.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Særlige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 15.02.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

Vurderingen forutsetter at det innhentes godkjenning fra Kriminalomsorgen. Datainnsamlingen kan først starte etter at Kriminalomsorgen har godkjent søknaden din. Dersom godkjenningen fra Kriminalomsorgen fører til endringer i meldeskjemaet/datainnsamlingen bør også meldeskjemaet oppdateres med en endringsmelding.

TAUSHETSPLIKT

Deltagerne i prosjektet har taushetsplikt. Intervjuene må gjennomføres uten at det fremkommer opplysninger som kan identifisere innsatte. Vær spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates. Slike opplysninger kan være kombinasjon av for eksempel stedsnavn, alder, kjønn, tidspunkt, diagnoser og eventuelle spesielle hendelser. Dere må derfor være forsiktig ved bruk av eksempler under intervjuene. Vi anbefaler at du minner deltagerne på deres taushetsplikt i forkant av intervjuet.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, og særlige kategorier av personopplysninger om religion frem til 15.02.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

Behandlingen av særlige kategorier av personopplysninger er basert på uttrykkelig samtykke fra den registrerte, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a og art. 9 nr. 2 a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet.

Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Sturla Herfindal

Lykke til med prosjektet!